

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

**Promocijas darba
kopsavilkums**

**Summary
of Doctoral Thesis**

Ginta Ieva Bikše

**SPĀNIJAS PILSONŪ KARA
(1936–1939)
STARPTAUTISKĀ DIMENSIJA
UN LATVIJA**

**THE INTERNATIONAL DIMENSION
OF THE SPANISH CIVIL WAR (1936–1939)
AND LATVIA**

Rīga 2024

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTS

Ginta Ieva Bikše

SPĀNIJAS PILSOŅU KARA (1936–1939) STARPTAUTISKĀ DIMENSIJA UN LATVIJA

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

Zinātnes doktora grāda iegūšanai vēstures un arheoloģijas nozarē
Apakšnozare: vispārīgā vēsture

Rīga 2024

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūtā laika posmā no 2018. līdz 2024. gadam. Tā izstrāde īstenota ar Latvijas Zinātnes padomes finansējumu, projekts “Latvijas 20.–21. gadsimta vēsture: sociālā morfoģenēze, mantojums un izaicinājumi”, projekta nr. VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003.

Darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām, nobeiguma, avotu un literatūras saraksta, personu rādītāja un četriem pielikumiem.

Darba forma: disertācija vēstures un arheoloģijas nozarē, vispārīgās vēstures apakšnozarē.

Darba zinātniskais vadītājs: profesors *Dr. hist.* **Ēriks Jēkabsons**.

Darba recenzenti:

- 1) **Ineta Lipša**, *Dr. hist.*, vadošā pētniece, Latvijas Universitāte;
- 2) **Metjū Kots**, *PhD*, pētnieks, Upsalas Universitāte (Zviedrija);
- 3) **Samuels Kruzinga**, *PhD*, profesors, Amsterdamas Universitāte (Nīderlande).

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2024. gada 6. decembrī Latvijas Universitātes Vēstures un arheoloģijas nozares promocijas padomes atklātā sēdē.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes Bibliotēkā Rīgā, Raiņa bulvārī 19.

LU Vēstures un arheoloģijas
zinātņu nozares promocijas padomes
priekšsēdētāja

_____ /Gunita Zariņa/

promocijas padomes sekretāre

_____ /Sigita Šnē/

© Ginta Ieva Bikše, 2024

© Latvijas Universitāte, 2024

ISBN 978-9934-36-269-9

ISBN (PDF) 978-9934-36-270-5

ANOTĀCIJA

Promocijas darba mērķis ir analizēt Spānijas pilsoņu kara starptautisko dimensiju, aplūkojot salīdzinoši nelielas valsts – Latvijas – un tās pilsoņu nostāju konfliktā un ar to saistītajos starptautiskajos procesos. Darbā, izmantojot plašu ārvalstu un Latvijas avotu un zinātniskās literatūras klāstu, pētīta pilsoņu kara starptautiskā dimensija, jo īpaši Latvijas iesaiste starptautiskajās organizācijās, kas risināja Spānijas jautājumu, un neiejaukšanās politika, Latvijas un Spānijas attiecības konflikta laikā, galvenās pilsoņu kara atspoguļošanas tendences Latvijas presē, kā arī brīvprātīgo no Latvijas dalība šajā karā. Secināts, ka ar norisēm Spānijā saistītu jautājumu risināšana un skaidrošana ievērojami nodarbināja Latvijas ārlietu resoru. Latvijas piemērs atspoguļoja, ka arī nelielai, autoritārai valstij faktiski nebija iespējams pilnībā īstenot neiejaukšanās politiku. Latvijas pilsoņu – Spānijas pilsoņu kara dalībnieku – vervēšanā konstatējama ievērojama komunistiskās ideoloģijas un attiecīgi arī PSRS ietekme. Vairākums konflikta dalībnieku ar latviešu no PSRS iesaisti Spānijā un arī internēto nometnēs Francijā apzināti apmācīti un ideoloģiski gatavoti tālejošākiem PSRS mērķiem Austrumeiropas reģionā.

Atslēgvārdi: Neiejaukšanās komisija, internacionālās brigādes, Latvijas un Spānijas attiecības, Kārļa Ulmaņa autoritārais režīms, brīvprātīgie no Latvijas

SATURS

VISPĀRĪGS DARBA RAKSTUROJUMS	5
Tēmas aktualitāte un pētījuma novitāte	5
Darba mērķis, uzdevumi un hronoloģiskās robežas	6
Pētījumā izmantotie avoti	6
Pētījuma struktūra un metodes	9
GALVENIE SECINĀJUMI	17
PATEICĪBAS	22
PIELIKUMI. PROMOCIJAS DARBA REZULTĀTU APROBĀCIJA ..	46
1. Pētījumu projekti	46
2. Zinātniskās publikācijas	46
3. Starptautiskas zinātniskas konferences	47

VISPĀRĪGS DARBA RAKSTUROJUMS

Tēmas aktualitāte un pētījuma novitāte

Nenoliedzami, Spānijas pilsoņu karš bija viens no nozīmīgākajiem konfliktiem Eiropā starpkaru posmā, iezīmējot Otrajā pasaules karā ideoloģiski pretējās – karojošās puses. Iesaistoties arī ārvalstniekiem, Spānijā savstarpēji karoja dažādas sabiedrības grupas, kas ticēja atšķirīgiem valsts attīstības modeļiem, jo īpaši iespaidojoties no Eiropā populārām gan galēji kreisām, gan labējām ideoloģijām. Šis karš, lai arī bija ļoti vardarbīgs, nereti romantizēts un veicinājis plaši atpazīstamu simbolu rašanos, piemēram, apzīmējumu “piektā kolonna”, vienu no pasaulē slavenākajiem pretkara mākslas darbiem – Pablo Pikaso gleznu “Gernika”, kā arī Džordža Orvela antiutopisko daiļradi, kuras sižetus ietekmējusi autora personīgā pieredze Spānijas pilsoņu karā. Frankistiem uzvarot konfliktā, ārvalstu spēcīgi ietekmētais karš atstāja ilgtermiņa sekas Spānijas sabiedrībā līdz pat mūsdienām. Ņemot vērā, ka tas bija nežēlīgās Fransisko Franko diktatūras leģitimizācijas fundamenta propagandā, izplatot dažādus mītus un šķeļot sabiedrību uzvarētājos un zaudētājos, Spānijā izveidojusies daudzšķautņaina uztvere par notikušo.

Latvija starpkaru periodā iekļāvās Eiropas diplomātiskajā sistēmā un aktīvi iesaistījās Tautu Savienības darbībā. Latvijas diplomātijas nozīmīgs sasniegums, stiprinot valsts starptautisko prestižu un ietekmi, bija Latvijas ārlietu ministra Vilhelma Muntera ievēlēšana Tautu Savienības Padomes locekļa amatā 1936. gada oktobrī – laikā, kad Spānijas pilsoņu kara jautājums ieņēma ievērojamu vietu starptautiskās politikas dienas kārtībā. Attiecīgi arī Latvijas augstas amatpersonas bija iesaistītas konflikta starptautiskās dimensijas ierobežošanā.

Spānijas pilsoņu karš kļuvis par vienu no Spānijas vēstures visdetalizētāk pētītajiem jautājumiem, izraisot asu vārdu apmaiņu un nozīmīgus iebildumus arī mūsdienu vēsturnieku vidū. Jautājums par Latvijas iesaisti konflikta starptautiskajā dimensijā arvien vairāk ieinteresē arī spāņu pētniekus, tomēr avotu specifikas dēļ kvalitatīvu pētījumu veikšana bez latviešu valodas zināšanām ir grūti izpildāma. Ņemot vērā Spānijas pilsoņu kara ietekmi uz 20. gs. Eiropas vēsturi, nozīmīgi aplūkot Latvijas lomu un iesaisti konflikta ierobežošanā, it īpaši dalību speciāli Spānijas jautājuma risināšanai izveidotajā Neiejaukšanās komisijā, tāpat arī neiejaukšanās principu pārkāpumus gan ieroču tirdzniecības, gan brīvprātīgo dalības aspektā. Diktatora Kārļa Ulmaņa vadītās valsts nostājas un praktiskās rīcības analīze pilsoņu kara kontekstā ļauj detalizētāk raksturot gan pašu autoritāro režīmu, gan tā opozīciju un daļu drošības izaicinājumu, ar kuriem Latvija saskārās īsi pirms Otrā pasaules kara, it īpaši ņemot vērā Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (turpmāk PSRS) un nelegālās

Latvijas Komunistiskās partijas (turpmāk LKP) lomu brīvprātīgo vervēšanā un ziedojumu vākšanā Spānijai. Minētie jautājumi, aplūkojot kopumā Spānijas konflikta starptautisko dimensiju, līdz šim pētīti vien fragmentāri.

Ņemot vērā, ka atsevišķos gadījumos konstatējams, ka daži PSRS dzīvojošie latvieši un personas ar izcelsmi no Latvijas faktiski nebija zaudējušas Latvijas pilsonību, promocijas darba ietvaros PSRS dzīvojošie Spānijas pilsoņu kara dalībnieki aplūkoti kā atsevišķa, šīs valsts intereses pārstāvoša grupa, neņemot vērā formālu pilsonības jautājumu. Otrajā grupā iekļaujas plašāku Latvijas iedzīvotāju migrācijas procesu kontekstā konstatēti un promocijas darbā minēti vairāki gadījumi, kad konfliktā iesaistījās ārzemju pilsonībā pārgājuši cilvēki vai personas bez pilsonības, kuru izcelsme saistāma ar Latviju. Savukārt kā brīvprātīgie no Latvijas atzīmēti tikai tie Spānijas pilsoņu kara dalībnieki, par kuriem līdz promocijas darba izstrādei iegūtā informācija neliecina, ka tie piederētu kādai no minētajām divām grupām. Brīvprātīgo lokā faktiski iekļautas arī personas, kas kā Latvijas pilsoņi rezidēja ārvalstīs (izņemot PSRS). Attiecīgajās darba nodaļās aplūkota arī šo grupu savstarpējā mijiedarbība. Kopumā dalījums grupās ir daļa no šī pētījuma novitātes un ir būtisks, jo brīvprātīgo lokā no Latvijas nebūtu iekļaujamās personas no PSRS, kas vistiešākajā mērā saistāmas ar šīs valsts politikas īstenošanu.

Darba mērķis, uzdevumi un hronoloģiskās robežas

Darba mērķis ir analizēt Spānijas pilsoņu kara starptautisko dimensiju, aplūkojot salīdzinoši nelielas valsts – Latvijas – un tās pilsoņu nostāju konfliktā un ar to saistītajos starptautiskajos procesos. Mērķa sasniegšanai izvirzīti vairāki uzdevumi, kas secīgi veido darba pētnieciskās nodaļas: 1) sniegt Spānijas pilsoņu kara starptautiskās dimensijas īsu raksturojumu; 2) analizēt Latvijas oficiālās attiecības ar Spāniju un nostāju Spānijas pilsoņu karā; 3) raksturot galvenās tendences Spānijas pilsoņu kara atspoguļojumā Latvijā izdotajā presē latviešu valodā konflikta laikā; 4) analizēt brīvprātīgo no Latvijas dalību konfliktā.

Darba hronoloģiskās robežas noteiktas, pamatā ņemot vērā Spānijas pilsoņu kara izcelšanos 1936. gada 17. jūlijā un noslēgumu 1939. gada 1. aprīlī, tomēr atsevišķos jautājumos, piemēram, raksturojot konflikta izcelšanos un Latvijas un Spānijas attiecības, sniegts īss ieskats senākos notikumos. Tāpat īsumā raksturotas norises pēc Spānijas pilsoņu kara, aplūkojot tā galvenos rezultātus un atspoguļojot diplomātisko attiecību atjaunošanu starp Latviju un Spāniju, kā arī Latvijas varas iestāžu attieksmi pret saviem pilsoņiem – konflikta dalībniekiem.

Pētījumā izmantotie avoti

Nozīmīga promocijas darba avotu daļa ir **nepublicētie avoti**, kas glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā un Latvijas Valsts

arhīvā, Latvijas Kara muzejā, Spānijas Centrālās administrācijas arhīvā (*Archivo General de la Administración*), Spānijas Valsts vēstures arhīvā (*Archivo Histórico Nacional*) un Apvienotās Karalistes Nacionālajā arhīvā (*The National Archives of the United Kingdom*). Tāpat vērtīgi ir bijuši Latvijas Nacionālā arhīva Personāla dokumentu valsts arhīva, Ņujorkas Universitātes Tamimenta bibliotēkas un Roberta F. Vāgnera strādniecības arhīva (*Tamiment Library and Robert F. Wagner Labor Archives at New York University*), Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja, Rakstniecības un mūzikas muzeja, kā arī privātpersonu, konkrēti Ritas Rudušas un Pitera Kroma, personīgo arhīvu materiāli. Izmantotos nepublicētos avotus var iedalīt divās lielākās tematiskās grupās: 1) materiāli par Latvijas oficiālajām attiecībām ar Spāniju un nostāju Spāniju pilsoņu karā, 2) ar Spānijas pilsoņu kara dalībniekiem saistītie materiāli, kā arī papildu kategorijā, kurā ietilpst neliels apjoms citu vienā vai otrā grupā neiekļaujamu avotu.

- 1) *Materiāli par Latvijas oficiālajām attiecībām ar Spāniju un nostāju Spāniju pilsoņu karā.* Nepublicētie avoti promocijas darbā veidoja nozīmīgāko informatīvo bāzi par Latvijas un Spānijas attiecībām konflikta laikā, kā arī Latvijas nostāju ar Spānijas pilsoņu kara starptautisko dimensiju saistītajos jautājumos. Izmantotos avotus var grupēt sekojoši: 1) Latvijas, Lielbritānijas un Spānijas ārlietu dienesta darbinieku ziņojumi, oficiālā un arī privātā sarakste; 2) Neiejaukšanās komisijas oficiālie dokumenti; 3) Neiejaukšanās komisijas un Tautu Savienības militārās komisijas dienestā iesaistīto Latvijas pilsoņu ziņojumi; 4) Latvijas sūtņa Lielbritānijā Kārļa Zariņa dienasgrāmatas; 5) līgumu un citu dokumentu noraksti, piezīmes par ieroču tirdzniecības jautājumu; 6) akciju sabiedrību “Celtne” un “Sils” dokumentācija, kas raksturo šo uzņēmumu iesaisti ieroču tirdzniecības darījumos.
- 2) *Ar Spānijas pilsoņu kara dalībniekiem saistītie materiāli.* Par PSRS dzīvojošajiem konflikta dalībniekiem un citu valstu rezidentiem ar izcelsmi no Latvijas teritorijas, kā arī brīvprātīgajiem no Latvijas saglabājušies dažādi avoti, to skaitā oficiāli dokumenti, vēstules, dienasgrāmatas, atmiņas un pat fotogrāfijas. Aplūkojot šo avotu veidu, raksturīgās īpašības un izcelsmi, ērtības nolūkā tie turpmāk grupēti kā 1) dažāda veida iestāžu apkopotas personas lietas, kā arī Latvijas ārlietu dienesta darbinieku ziņojumi un Politiskās pārvaldes rīcībā esošie materiāli; 2) pilsoņu kara dalībnieku dienasgrāmatas un citi konflikta laikā radīti materiāli; 3) Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (turpmāk LPSR) laikā radīti materiāli, to skaitā atmiņas un manuskripti. Jāatzīmē, ka konflikta dalībnieku sniegtās informācijas ticamība bija atkarīga no viņu vēlmēs un motivācijas sniegt patiesu informāciju valsts iestādēm vai citām personām, turklāt apstākļi precizitātes trūkumam informācijā varēja būt dažādi – politiskie uzskati, izglītības līmenis, spēja precīzi atcerēties kādas norises, bailes no varas iestāžu vai komunistiskajās

organizācijās iesaistīto personu rīcības, arī nejaušas kļūdas. Turklāt atšķirības, salīdzinot dažādus materiālus, it īpaši atmiņas, varēja būt arī tādos jautājumos, kur konkrētajās situācijās grūti rast motivāciju apzinātai maldināšanai, piemēram, norādot ieceļošanas un izceļošanas datumus no Spānijas.

Kā promocijas darba izstrādei nozīmīgākie materiāli par Spānijas pilsoņu kara dalībniekiem izceļami Komunistiskās Internacionāles Izpildu komitejas Kadru daļas apkopotās personu lietas, tajās ietverot fotogrāfijas, autobiogrāfijas, apmācību dokumentus, dažāda veida anketas, to starpā par vēlmi iestāties Spānijas Komunistiskajā partijā (*Partido Comunista de España*), Internacionālo brigāžu apliecības, piezīmes, citu konflikta dalībnieku raksturojumus, vēstules adresātiem Latvijā un PSRS u. c. Šajās personu lietās iekļautie dokumenti lielākoties radīti Spānijas pilsoņu kara laikā vai līdz 1941. gadam, kad daļa bijušo konflikta dalībnieku devās uz PSRS no internēto nometnēm. Tas tos padara īpaši vērtīgus, ļaujot konstatēt dažādu personu savstarpējās attiecības, pieredzi Spānijā, iesaisti konkrētās republikāņu armijas vienībās un arī vairāku PSRS dzīvojošo personu dalības raksturu konfliktā. Tomēr jāatzīmē, ka konkrētās personu lietas lielākoties veidotas par komunistiem, tādēļ materiāli nebija vienlīdz bagātīgi par visiem, dažos gadījumos ietverot vien nelielus, fragmentārus avotus.

Īpaši vērtīgas ir vairākas saglabājušās dienasgrāmatas, kas tapušas Spānijā pilsoņu kara laikā, paužot autoru emocijas un piedzīvoto konfliktā ar nelielu laika atstarpi. Nozīmībā īpaši izceļama kolektīvā dienasgrāmata, ko rakstīja viena no lielākajām brīvprātīgo grupām no Latvijas. Šo personu vidū bija arī vēlāk populārais padomju rakstnieks Žanis Grīva, istajā vārdā Žanis Folmanis.

Promocijas darba mērķa izpildei aplūkoti vairāki **publicētie avoti**, to starpā ietverot: 1) digitalizētus arhīvu materiālus; 2) dokumentu krājumus, to skaitā Krievijas Valsts militārā arhīva (*Rossijskij gosudarstvennyj voennyj arhiv*) publicētie izdevumi; 3) ārvalstu autoru un personu ar izcelsmi no Latvijas atmiņas un dienasgrāmatas; 4) periodisko izdevumu materiālus. Digitalizētie arhīvu materiāli aplūkoti kā publicētie avoti, jo tie publiskoti faktiski izlases veidā, ne vienmēr pilnībā atspoguļojot visu materiālu kopu, kas glabājas konkrētajā arhīvā. Konkrēti apskatītas Internacionālo brigāžu arhīva digitalizētās lietas un vairāki Tautu Savienības materiāli.

Publicēto avotu, konkrēti – digitalizēto arhīvu materiālu, vidū izceļams Internacionālo brigāžu fonds, kas glabājas Krievijas Valsts sociālpolitiskās vēstures arhīvā (*Rossijskij gosudarstvennyj arhiv social'no-politicheskoj istorii*). Promocijas darba ietvaros tā materiāli, to starpā anketas, autobiogrāfijas, brīvprātīgo saraksti, ziņojumi, laikrakstu numuri, dažādu izdevumu melnraksti u. c., bija ļoti noderīgi, lai konstatētu LPSR laikā izdotajos materiālos neiekļauto personu iesaisti konfliktā vai papildinātu informāciju par brīvprātīgajiem no Latvijas un konkrētām militārajām vienībām. Jāatzīmē arī vairāki trūkumi un niansas, kas radījuši pārpratumus un neprecizitātes arī ārvalstu pētījumos, piemēram,

Internacionālo brigāžu arhīvā atrodama informācija par PSRS komandētajām personām, taču šos cilvēkus automātiski nebūtu jāpieņem kā brīvprātīgos. Sevišķi līdz 1936. gada beigām un 1937. gada sākumam Internacionālo brigāžu arhīvs bija haotisks un nepilnīgs, nereti iztrūkstot detalizētai informācijai par pirmajiem ārvalstu konflikta dalībniekiem, turklāt arī vēlākos posmos dokumenti ir fragmentāri. Ne mazāk būtiski, ka konstatējamās problēmas ar ārvalstnieku korektu uzskatījumu. Pirmkārt, ne vienmēr ārzemnieki vēlējušies nosaukt īsto vārdu, otrkārt, veidojot dokumentus par konflikta dalībniekiem, to sagatavotājiem bieži trūkusi skaidrība, kā precīzi definēt kādas personas tautību vai rakstīt vārdu un uzvārdu.

Kā galvenie avoti periodika izmantota, analizējot Spānijas pilsoņu kara atspoguļojuma tendences Latvijā izdotajā presē latviešu valodā konflikta laikā. Būtiska uzmanība pievērsta tieši starptautiskajām ziņām trīs lielākajos dienas laikrakstos: "Jaunākās Ziņas", "Brīvā Zeme" un "Rīts". Ņemot vērā komunistisko partiju nozīmīgo lomu brīvprātīgo vervēšanā dalībai konfliktā republikāņu pusē, aplūkots arī nelegāli iznākušais LKP galvenais periodiskais izdevums "Cīņa" un Latvijas Darba jaunatnes savienības galvenais laikraksts "Brīvā Jaunatne".

Pētījuma struktūra un metodes

Promocijas darbs sastāv no četrām nodaļām, un tam ir četri pielikumi. **Pirmajā nodaļā**, ņemot vērā arī padziļinātas informācijas, it īpaši jaunāko vēstures zinātnes atziņu, trūkumu par konfliktu latviešu valodā, sniegts īss Spānijas pilsoņu kara starptautiskās dimensijas raksturojums, analizējot kara izcelšanās iemeslus, galvenās militārās norises, starptautisko reakciju un kara sekas. Pirmās nodaļas ietvaros uzmanība pievērsta arī personām, kas dažādu apstākļu dēļ nebija Latvijas pilsoņi, bet kuru izcelsme bija saistīta ar Latviju, un PSRS militārajiem padomniekiem, kā arī komandētajām personām.

Starptautiskais stāvoklis republikāņiem vienmēr bija nelabvēlīgs, jo lielai daļai Eiropas valstu vadītāju trūka izpratnes par galēji labējo ideoloģiju vardarbīgo raksturu, bet bija ļoti skaidrs un izteikti negatīvs priekšstats par radikālām kreisajām ideoloģijām. Rezultātā viens no Spānijas pilsoņu kara atslēgas mirkļiem bija demokrātisko valstu atteikšanās sniegt atbalstu Spānijas oficiālajai valdībai, kamēr Itālijas un Vācijas militārais atbalsts sniedza izšķirošu nozīmi F. Franko uzvarā. Francijas un Lielbritānijas vadībā izstrādātā vienošanās par neiejaukšanos, kam pievienojās gandrīz visas Eiropas valstis, un no tās izrietošās Neiejaukšanās komisijas darbība bija ne tikai acīmredzami neveiksmīga politika, bet arī galēji iecietīga pret tās atklātu neievērošanu, un visa sistēma faktiski radīja labvēlīgus apstākļus F. Franko uzvarai karā. Spānijas pilsoņu karš kļuva par izteiktu Vācijas un PSRS militārās tehnikas un karadarbības taktiku izmēģinājuma lauku. Tieši demokrātisko kaimiņvalstu nevēlēšanās atbalstīt Spānijas

Republiku neglābjami stiprināja PSRS un komunistu ietekmes pieaugumu tās iekšpolitikā.

PSRS atbalsts republikāņiem bija nozīmīgs karadarbības uzturēšanā, taču Josifa Staļina terorā ierautā valsts nesniedza pietiekami stabilu un apjomīgu ieguldījumu, lai Spānijas Republika spētu gūt izšķirošu uzvaru. Starptautisko ieroču tirgotāju, PSRS un Meksikas nodrošinātie dažāda veida un kvalitātes kara materiāli visa konflikta laikā valstī ienāca nepietiekamā daudzumā. Savukārt PSRS nodrošinātie militārie padomnieki un personāls, lai arī daudzreiz spēja sniegt noderīgus ieteikumus, tomēr nebija vienmēr prasmīgi un zinoši, saskārās ar komunikācijas problēmām svešā valstī, nereti nespēja kvalitatīvi novērtēt situāciju un paralēli centās stiprināt savas pārstāvētās valsts ietekmi.

Komunistiskajai Internacionālei, kas bija PSRS ārpolitikas instruments, bija nozīmīga loma ārvalstu iedzīvotāju mobilizēšanā par labu Spānijas Republikai. Vienlaicīgi jāuzsver, ka ne vienmēr tie bija komunistisko partiju norādījumi, kas motivēja ārvalstniekus sniegt atbalstu, jo, piemēram, republikāņu pusē jau no pirmajām konflikta dienām karoja vairāki desmiti ārzemnieku, kuriem vēl pirms Internacionālo brigāžu izveides sākuma pievienojās vēl citi. Arī ne visas ziedojumu vākšanas kampaņas un republikāņu atbalsta organizāciju izveide bija tieši saistāma ar PSRS un komunistisko partiju darbību, taču to plašumu veicināja komunistu aktīvā un publiskā darbība par labu republikāņiem. Komunistiskās Internacionāles izveidotais plašais ietekmes tīkls palīdzēja komunistiskajām partijām savstarpēji sadarboties, lai nogādātu Spānijā lielu daļu Internacionālo brigāžu un arī citu Spānijas Republikas armijas vienību ārzemju karotāju, vairākumam, taču ne visiem ārvalstniekiem pārstāvēt dažādas komunistiskās organizācijas. Turpmāku vēstures notikumu kontekstā bija nozīmīgi, ka, it īpaši Austrumeiropas valstu griezumā, komunistisko partiju papildu mērķi Spānijas pilsoņu karā bija stiprināt to biedru pieredzi partijas nākotnes uzdevumiem.

Republikāņu pusē karojošajām personām Spānijas pilsoņu karš kļuva par spēcīgu identitātes sastāvdaļu. Šo personu liktenis gan demokrātiskajās valstīs, gan PSRS dažreiz bija līdzīgs – šī biogrāfijas fakta dēļ nokļūstot varas iestāžu uzraudzībā, bet citreiz atšķīrās, transnacionālās darbības pieredzes dēļ komunismu atbalstošajās valstīs ieņemot ietekmīgus amatus. Daudzi ārvalstu brīvprātīgie republikāņu pusē saskatīja tādu ideju atbalstišanu, kas iestājās par demokrātiju, labākiem darba apstākļiem, vērsās pret antisemitismu un daudzām netaisnībām sabiedrībā, nereti izeju redzot un maldīgi nonākot PSRS un tās ietekmē esošo komunistisko organizāciju utopiās un ilūziju gūstā.

Otrajā nodaļā aplūkotas Latvijas oficiālās attiecības un nostāja Spānijas pilsoņu karā, izpētot Latvijas dalību Neiejaukšanās komisijā un Spānijas jautājuma izskatīšanā Tautu Savienībā, neiejaukšanās politikas pārkāpumus Latvijā ieroču tirdzniecības jautājumā, Latvijas pilsoņu iesaisti Neiejaukšanās komisijas un Tautu Savienības militārās komisijas dienestā. Tāpat pētīta abu valstu diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību darbība, kā arī politiski ekonomiskās

attiecības konflikta laikā un diplomātisko attiecību veidošana ar F. Franko valdību Spānijas pilsoņu kara noslēgumā. Nodaļa atspoguļo Latvijā pieņemtos, ar konflikta ierobežošanu saistītos lēmumus un to izpildi, izņemot brīvprātīgo dalības jautājumā, kas apjoma dēļ ietverts atsevišķā nodaļā.

Iespējams, tieši Latvijas sūtņa Londonā K. Zariņa laikietilpīgā darbība Neiejaukšanās komisijā palīdzēja stiprināt sūtņa pozīciju Lielbritānijā, lai pēc Latvijas okupācijas būtu iespējams aktīvs darbs neatkarīgas Latvijas idejas uzturēšanā. Neiejaukšanās politikas īstenošana Spānijas pilsoņu kara kontekstā Latvijai bija likumsakarīga, līdzīgi arī Lielbritānijas un arī Francijas politikas atbalstīšana, tai skaitā redzot, ka Neiejaukšanās komisijas darbā bija lieli trūkumi un ka Tautu Savienība izvairījās no Spānijas jautājuma risināšanas. Latvijas politiķi nebija ieinteresēti veidot savu, pret Spānijas Republiku godīgāku ārpolitiku, it īpaši ņemot vērā ideoloģiskās pretrunas starp republikāņiem un K. Ulmaņa režīmu.

Latvijas ārlietu dienesta darbinieki un citu ministriju augsti ierēdņi vairākkārt pauda uzskatus, ka Latvijai tās politiskajā un ekonomiskajā situācijā nav aktuāli un iespējami pārkāpumi, to skaitā kara materiālu eksportēšana, tomēr diezgan ticams, ka ieroču tirdzniecība Spānijai caur Latviju notika trīs veidos: 1) valsts iestādēm pārdodot vecus krājumus; 2) Latvijas uzņēmumiem iesaistoties ārvalstu spekulācijās; 3) tranzītā. Visos trīs gadījumos varētu minēt, ka teorētiski kā gala saņēmējs visbiežāk nebija norādīta Spānija, tomēr, ņemot vērā spāņu, it īpaši republikāņu, izmisīgos centienus iegādāties ieročus, gandrīz neiespējami neiedomāties, kur šie materiāli, jo sevišķi veci krājumi, varētu nonākt. Tā kā Latvijas veco krājumu pārdošana notika slepenībā, visticamāk, Latvijas politiķi tomēr bija iztēlojušies potenciālo galamērķi. Vairāku Latvijas ārlietu dienesta darbinieku skaidrojumi Latvijas un Igaunijas vecu krājumu likvidācijas kontekstā liecina, ka Ārlietu ministrijā un, iespējams, arī citur pastāvēja dalīts skatījums, par svarīgu atzīstot tieši paaugstināto iespējamību pārkāpējus pieķert līdz ar Neiejaukšanās komisijas īstenoto sauszemes robežu un jūras novērošanu. Solījums neiejaukties konfliktā, neeksportējot un nepiegādājot Spānijai un tās teritorijām kara materiālus, bija mazāk būtisks, bet Latvija šajā gadījumā nebija izņēmums, drīzāk neiejaukšanās politikas dubultmorāles kārtējais piemērs.

Šķiet, darījumu pamanāmības aspekts bija atslēgas faktors uzņēmumu “Sils” un “Celtne” ieroču tirdzniecības spekulācijās ārvalstīs, jo stingras nostājas un iebildumu gadījumā abas akciju sabiedrības Latvijas Kredītbanka varēja pārņemt vismaz jau 1937. gada beigās vai 1938. gada sākumā, kad Latvijas amatpersonām bija zināms par darījumu ar pulvera iegādi Zviedrijā. Būtu nepieciešami turpmāki pētījumi, vai konkrētie uzņēmumi deva kādus personīgus labumus kara ministram Jānim Balodim, kuru saistīja ar “Sils”, vai citām K. Ulmaņa režīma spilgtām personībām. Par kara materiālu tranzītu, izmantojot Latvijas infrastruktūru, Latvijas atbildība bija mazāka nekā abos pārējos veidos, tomēr

faktiski līdz ar dalību Neiejaukšanās komisijā valsts bija uzņēmusies saistības, bet nespēja nodrošināt kontroli arī šādām norisēm.

Latvijas pilsoņu darbs Neiejaukšanās komisijas sauszemes un jūras robežu novērošanā bija atkarīgs no diviem savstarpēji saistītiem faktoriem: pirmkārt, karadarbības attīstības Spānijā; otrkārt, Neiejaukšanās komisijas lēmumiem, kas noteica gan darba intensitāti, gan specifiku. Pieredze, ar kuru latvieši dalījās, apliecināja novērošanas daudzos trūkumus gan organizācijā, gan personāla atlasē, resursu, to skaitā darbinieku, izmantošanā. Mazefektīvais darbs rezultātā veicināja priekšrocības frankistu pusei, kam bija spēcīgs Itālijas, Vācijas un Portugāles atbalsts. Ieguvumi no Latvijas pilsoņu dienesta vairāk saistāmi ar informācijas nodrošināšanu ārlietu dienestam un tīri individuālu raksturu – atalgojumu un pieredzi darbā starptautiskā vidē. Līdzīgi tas bija Mārtiņa Jeskes gadījumā, iesaistoties Tautu Savienības militārajā komisijā.

Spānijas pilsoņu kara sākums bija tieši jūtams arī Rīgā, kur kādu laiku uzturējās gan republikāņu, gan nemiernieku pārstāvji. Latvija un Spānijas Republika, pat ņemot vērā daudzus sarežģījumus, turpināja uzturēt diplomātiskās attiecības arī pilsoņu kara apstākļos. Latvijas ārlietu dienesta darbiniekiem īpaši nesimpatizēja republikāņi un viņu ideāli, par ko liecināja, piemēram, vilcināšanās 1936. gadā apstiprināt Spānijas jauno pilnvaroto lietvedi Rīgā un dažādi ierobežojumi Spānijas sūtņa darbībā. Komunisma popularizēšanas darbības Latvijas kontekstā bija cieši saistītas ar PSRS teritoriālajām interesēm, tāpēc šādu materiālu ierobežošana bija loģiska un pamatota, bet liberālu un demokrātisku vērtību liegšana bija cieši saistīta ar K. Ulmaņa režīma autoritāro un ideoloģisko raksturu.

Īpaši nozīmīgs atbalsta punkts Latvijas pilsoņu aizstāvībai Spānijā bija goda konsulāts Barselonā, kura darbību pēc goda konsula nāves pilsoņu kara sākumā līdz mobilizācijai republikāņu pusē turpināja tā sekretārs Huakins Verniss i Bonets, kurš labprāt būtu turpinājis darbu Latvijas interesēs, kā arī atjaunojis goda konsulāta darbību pēc Spānijas pilsoņu kara beigām, tomēr to liedza Otrā pasaules kara sākums. Sekretāra izteiktā vēlme izvairīties no mobilizācijas, iespējams, bija saistāma arī ar simpātiju trūkumu pret republikāņiem, kas varēja būt nozīmīgs aspekts viņa atbrīvošanā no ieslodzījuma pēc frankistu uzvaras.

Spānijas pilsoņu kara laikā bija mēģinājumi stiprināt Latvijas un Spānijas ekonomiskās attiecības, tomēr Latvijas politiķiem trūka izlēmības. Arī kara norises apgrūtināja kādu potenciālu saimniecisku līgumu noslēgšanu. Vairākām Eiropas valstīm veicot tirdzniecības aģentu apmaiņu ar frankistiem Spānijas pilsoņu kara noslēgumā, Latvijai bija iespēja sekot šādam paraugam. Tomēr ārpolitikas veidotāji izlēma nogaidīt F. Franko valdības atzīšanu, kam diez vai bija kādi ideoloģiski iemesli vai vēlme līdz pēdējam atbalstīt republikāņu cerības, drīzāk tas bija izpratnes trūkums, lai veiktu saimnieciski izdevīgas izvēles. Ar vilcināšanos izmantot potenciālu attīstīt ekonomiskos sakarus ar frankistiem,

kad to jau darija citas reģiona valstis, Latvijas politiķi palaida garām iespēju kaut neilgu laiku attīstīt tirdzniecību ar Spāniju arī pēc F. Franko uzvaras. Frankistiem aktīvāk interesēja sadarbība ar Latviju pirms kara beigām, bet pēc tā atbildes pienāca ievērojami lēnāk. Pēc Otrā pasaules kara sākuma līdz Latvijas okupācijai Latvijas un Spānijas attiecību attīstība nenotika, to nespēja ietekmēt ne Latvijas sūtnis Parīzē Oļģerds Grosvalds, ko F. Franko valdība tā arī neakreditēja, ne no jauna Rigā atvērtā Spānijas sūtniecība.

Trešā nodaļa ataino galvenās tendences Spānijas pilsoņu kara atspoguļojumā Latvijā izdotajā presē latviešu valodā konflikta laikā. Ņemot vērā, ka visu sabiedrībai oficiāli pieejamo presi kontrolēja K. Ulmaņa režīms, tā ideoloģija ietekmēja arī svešvalodās izdotos laikrakstus, tādēļ galvenās tendences presē kopumā bija līdzīgas. Nodaļā sniegts ieskats Latvijas sabiedrībai pieejamajā informācijā – gan oficiāli izdoto laikrakstu saturā, gan ar nelegālās komunistiskās partijas saistīto izdevumu naratīvā.

Latvijas sabiedrībai presē bija pieejama plaša, tomēr nereti vienpusīga informācija par norisēm Spānijā. Aplūkojot galvenās tendences Spānijas pilsoņu kara atspoguļojumā lielākajos Latvijas dienas laikrakstos, konstatējami vairāki atšķirīgi posmi: 1) konflikta sākumposms, kurā trūka precīzas informācijas un skaidrības karojošo pušu raksturošanā (1936. gada vasara); 2) nemierniekiem dominējoši labvēlīga raksturojuma posms (1936. gada rudens – 1937. gada nogale); 3) objektīvāks saturs par norisēm Spānijas pilsoņu karā (1938. gada sākums – 1939. gada marts). Visticamāk, nozīmīgas pārmaiņas konflikta raksturojumā ieviesa Preses likuma izstrāde un tā pieņemšana 1938. gada februārī, tādējādi liedzot Latvijas diplomātiskajām attiecībām nelabvēlīgu, nepārbaudītu ziņu publicēšanu. Laika posmā no konflikta izcelšanās līdz 1937. gada nogalei par Spānijas pilsoņu karu medijos vērojamas gan viltus ziņas, gan spilgti, līdz galam nepārbaudāmi aculiecinieku stāsti par republikāņu īstenoto vardarbību, kamēr frankistu nežēlība nereti attaisnota. Jāuzsver, ka preseī šādu frankistiem labvēlīgu naratīvu nebija iespējams uzturēt bez Latvijas varas iestāžu akcepta. Turklāt konkrētu specifisku jēdzienu izmantošana un to vienlaicīga maiņa visos trīs aplūkotajos dienas laikrakstos radīja priekšstatu par saskaņotu rīcību.

Arī “Jaunāko Ziņu” preses korespondentu reportāžu sniegšana no Latvijas oficiāli neatzītās, nemiernieku kontrolētās teritorijas radīja labvēlīgus apstākļus attiecīgās puses propagandas tālākai tiražēšanai. Turklāt, tā kā Oto Zeltiņš publiskajās lekcijās bija atzinis frankistu cenzūras ietekmi un dažreiz viņa un Georga Timuškas reportāžu no Spānijas informācija nesaskanēja, Latvijas sabiedrība varēja uzzināt, ka presē publicētās ziņas varēja būt nepatiesas, kas, iespējams, palīdzēja veicināt objektīvākas informācijas publicēšanu no 1938. gada sākuma. Tomēr jāsecina, ka atsevišķi frankistu propagandas vēstījumi kā simboli guva popularitāti Latvijas iedzīvotāju vidū, piemēram, naratīvs par “Alkazara varoņiem”. Kopumā gan abu Latvijas preses korespondentu reportāžas, gan pirmajos divos posmos publicētā informācija Spānijas pilsoņu kara kauju un abu pušu

apstākļu pētniecībā kā avots ir izmantojama ļoti piesardzīgi, turklāt tikai kontekstā un rūpīgā salīdzinājumā ar jaunākajiem historiogrāfijas pētījumiem.

Faktiski Latvijā bija vērojama abām karojošajām pusēm labvēlīga propaganda, jo nelegālajā komunistiskajā presē tika atbalstīta PSRS nostāja Spānijas pilsoņu karā un tiražētas tās propagandas nostādnes par labu republikāņiem. Arī ņemot vērā, ka nelegālo laikrakstu pārmetumi oficiālajai presei par nemierniekiem labvēlīgu naratīvu vismaz līdz 1937. gada beigām bija vietā, tomēr PSRS ietekmei pakļautos LKP un Latvijas Darba jaunatnes savienības drukātos izdevumus nekādā gadījumā nevarēja uzskatīt par objektīvu informācijas iegūšanas vietu par aktuālajām norisēm Spānijā. Nelegālajos kreisajos laikrakstos bija pieejama oficiālajā presē noklusētā, valdībai nelabvēlīgā informācija par Latvijas Kara ministrijas Apgādes pārvaldes iesaisti ieroču tirdzniecības darījumos, tomēr tā bija ļoti fragmentāra un ietvēra arī citas baumas bez pietiekami pārliecinošiem pierādījumiem. Nelegālās komunistiskās organizācijas Latvijā izmantoja Spānijas pilsoņu karu un valdības īstenoto neiejaukšanās politiku argumentācijā, kas grāva Latvijas valstiskumu. Tomēr jāuzsver, ka nelegālajai presei bija neliela tirāža un tā sasniedza ļoti ierobežotu auditoriju, tādēļ vairākums sabiedrības savus priekšstatus par konfliktu veidoja, balstoties oficiālās preses sniegtajā informācijā. Promocijas darba apjoma ierobežojumu un bagātīgā informatīvā preses materiālu klāsta dēļ konflikta detalizēts atspoguļojums, tai skaitā ārvalstīs izdotajos laikrakstos latviešu valodā un citās valodās izdotajā presē Latvijā, būtu aplūkojams padziļināti atsevišķā pētījumā.

Ceturtajā nodaļā analizēta brīvprātīgo no Latvijas dalība konfliktā. Pētīta šo personu motivācija un nokļūšanas iespējas Spānijā, kā arī dalības raksturs un brīvā laika pavadīšanas iespējas, to skaitā ideoloģiskā audzināšana. Ņemot vērā Eiropas valstu īstenoto neiejaukšanās politiku, aplūkota arī brīvprātīgo izkļūšana no Spānijas un lielākas grupas ikdienu internēto nometnēs Francijā, raksturojot Latvijas varas iestāžu attieksmi pret bijušajiem pilsoņu kara dalībniekiem.

Spānijas pilsoņu karā brīvprātīgie no Latvijas visbiežāk piedalījās ideoloģisku motīvu dēļ – vairākums bija Latvijas vai ārvalstu komunistisko partiju vai to satelītoorganizāciju biedri, kā arī dažādu komunistisko uzskatu atbalstītāji. Ņemot vērā augošo antisemitismu Eiropā, konstatējama augsta Latvijas pilsoņu – ebreju iesaiste šajā karā. Kopumā salīdzinoši lielajā – vairāk nekā 80 personu – dalībā konfliktā lielākie nopelni bija komunistiskajām organizācijām. Tās veicināja brīvprātīgo piedalīšanos karā un, izmantojot pieredzi operēt ārpus likuma, sniedza atbalstu finanšu un loģistikas jautājumos. Daudzus Latvijas pilsoņus neatturēja arī Ministru kabineta 1937. gada februārī pieņemtais aizliegums piedalīties karā, lielākajai brīvprātīgo plūsmai uz Spāniju pastāvēt 1937. gada vidū. Jāuzsver, ka komunisti no Latvijas uzskatīja, ka dalība pilsoņu karā Spānijā ir solis pretī režīma maiņai Latvijā. Ideoloģisku motīvu dēļ konfliktā piedalījās arī viens frankistu atbalstītājs, tomēr šis gadījums nebija samērojams ar Latvijas pilsoņu skaitu republikāņu pusē.

Brīvprātīgajiem no Latvijas piedaloties konfliktā lielākās grupās vai individuāli dažādās Internacionālo brigāžu, citās republikāņu armijas vienībās un sniedzot sanitāro palīdzību, bija iespēja atrasties daudz nacionālā vidē un apmainīties ar dažādām idejām, gūstot pieredzi starptautiskā darbībā sarežģītos apstākļos, arī pastāvot savstarpējām nesaskaņām gan starp dažādām tautībām, gan arī starp brīvprātīgajiem no Latvijas. Spānijā bija vērojama apzināta un mērķtiecīga komunistu gatavošana nākotnes uzdevumiem Latvijā, politizētas vides veidošana un komunistiskās pārliecības stiprināšana, PSRS doktrīnu un tradīciju apguvē iesaistoties gan brīvprātīgajiem no Latvijas, gan jo īpaši kontaktus veidojot un lēmumus ietekmējot arī no PSRS atbraukušajiem latviešiem. Visintensīvāk no PSRS atbraukušo latviešu ietekme uz brīvprātīgajiem no Latvijas vērojama pēc ārvalstnieku atsaukšanas no frontes Spānijā un internēto nometnēs Francijā, organizējot dažādas ikdienas norises, komunismu un PSRS popularizējošus pasākumus. Salīdzinot ar LPSR apzināti veidoto naratīvu par latviešiem Spānijas pilsoņu karā, jāatzīmē, ka konflikta dalībnieki bija tādi paši cilvēki – personas ar labām un sliktām īpašībām, fiziskām nepieciešamībām, atkarībām un ambīcijām, kā rezultātā nereti Spānijā tika risinātas savstarpējās attiecības, atspoguļojot neiecietību pret citādaļiem un komunisma ideāliem neatbilstošām personām.

Latvijas varas iestāžu attieksme pret personām, par kuru dalību Spānijas pilsoņu karā republikāņu pusē šīm iestādēm bija informācija, lielākoties bija izteikti negatīva. Arī ņemot vērā, ka vairākumā gadījumu konflikta dalībnieki faktiski arī bija pilnībā nonākuši PSRS ideoloģijas ietekmē, lielākoties K. Ulmaņa autoritārā režīma iestādes, balstoties uz pieņēmumiem un bez rūpīgiem pierādījumiem un pamatojumiem atsakot izdot personu apliecinošus dokumentus, rīkojās nelikumīgi. Šāda rīcība stiprināja Latvijas neatkarībai neloyalu personu ideoloģisko pārliecību un turpmāku atbalstu PSRS pēc Latvijas okupācijas.

Pielikumos apkopota informācija, kas izmantota nodaļu izstrādē. Pirmajā pielikumā pievienoti saraksti ar Spānijas pilsoņu kara dalībnieku republikāņu pusē īsām biogrāfiskām ziņām, ietverot 1) PSRS latviešus un personas no PSRS ar izcelsmi no Latvijas, 2) personas no PSRS, kas varbūtēji piedalījušās konfliktā, un, iespējams, ir ar izcelsmi no Latvijas teritorijas, 3) ārzemju, izņemot PSRS, latviešus un personas ar izcelsmi no Latvijas un 4) Spānijas pilsoņu kara dalībniekus no Latvijas. Tāpat sniegtas īsas ziņas par Spānijas pilsoņu kara dalībnieku no Latvijas frankistu pusē. Otrajā pielikumā ieroču tirdzniecības kontekstā apkopots darījumu apjoms starp pārdevēju – Latvijas Kara ministrijas Apgādes pārvaldi, un pircēju – Aleksandra Kļagina uzņēmumu “Etablissements A. Klaguine”. Trešajā pielikumā atspoguļota Latvijas – Spānijas ārējās tirdzniecības bilance no 1936. gada līdz 1939. gada augustam. Ceturtajā pielikumā apkopoti dati par lielāko dienas laikrakstu latviešu valodā saturu par Spānijas pilsoņu karu.

Promocijas darbā, raksturojot Spānijas pilsoņu kara norisi, tā starptautisko dimensiju un dažādu procesu savstarpējo saistību, izmantotas tādas vēstures

zinātnē lietotas **metodes** kā vēsturiskā (ģenētiskā), salīdzinošā, struktūru – sistēmu metode un aprakstošā statistika. Sniedzot ieskatu Latvijas lielāko dienas laikrakstu saturā par konfliktu, izmantota kvalitatīvā kontentanalīze. Ņemot vērā informācijas daudzumu, Spānijas pilsoņu kara norisēm nonākot ārvalstu ziņu sagatavotāju aktīvā uzmanības redzeslokā nejaušas izlases veidā aplūkots viens “Brīvās Zemes”, “Jaunāko Ziņu” un “Rīta” numurs katru mēnesi no 1936. gada 17. jūlija līdz 1939. gada marta beigām, kad jau bija skaidra F. Franko uzvara karā. Izmantojot deduktīvo pieeju, atzīmētas tādas kategorijas kā rakstu skaits par Spānijas pilsoņu karu numurā, raksta autors, nosaukums, atrašanās vieta laikrakstā, karojošo pušu apzīmējumi, un aplūkots, vai publicētajā tekstā iekļauta informācija par kādas puses nežēlīgumu, ar to izprotot vardarbību pret civiliedzīvotājiem, kā arī nesamērīgu un sistemātisku izrēķināšanos ar pretiniekiem.

GALVENIE SECINĀJUMI

Spānijas pilsoņu karš jau no pirmsākumiem nebija un nevarēja būt izolēts konflikts vienas valsts ietvaros. Eiropas un arī citu pasaules valstu rīcībai bija tieša ietekme uz karadarbības ilgumu un attīstību. Vairākos pagrieziena punktos ārvalstu atbalsts bija izšķirošs, piemēram, Vācijas un Itālijas atbalsts tā sauktās Āfrikas armijas pārceļšanā uz Pireneju pussalu, kas ievērojami palīdzēja nemierniekiem vai PSRS lēmums sniegt militāro atbalstu, kas faktiski paildzināja karu. Norises Spānijā atspoguļojušas arī starptautiskās politikas nozīmīgumu un nepieciešamību vērsties pret agresoriem, kas var slēpties arī aiz propagandas saukļiem un centieniem atjaunot kādu “vēsturisku taisnīgumu”. Spānijas pilsoņu karš parādīja, ka demokrātija, neieguldot resursus tās aizstāvībā, mūsdienās cīņā pret nežēlību var zaudēt, radot labvēlīgus apstākļus turpmāku konfliktu attīstībai.

Nozīmīga loma pilsoņu kara attīstībā bija starptautiskajam viedoklim par norisēm Spānijā. Konflikts atainoja arī moderno tehnoloģiju iespējas un draudus komunikācijā, plaši tirazējot tālāk nepārbaudītas ziņas un propagandas vēstījumus. Pirmajās kara dienās pašā Spānijā trūka skaidrības par norisēm, tādēļ mediju iespēju un globalizācijas arvien lielākā ietekmē šāds vēstījums nonāca arī citur pasaulē. Padziļinātu zināšanu un izpratnes trūkums par Spānijas vēsturi un tās izaicinājumiem veicināja dažādu pieņēmumu un analogiju piemērošanu par Spānijas Republiku, tās kreisumu, kas negatīvi ietekmēja arī pasaules demokrātisko lielvalstu līderu viedokli, veicinot ilgstošu uzticību nemiernieku konservatīvākiem mērķtiecīgas propagandas naratīviem un vienlaicīgi izteikti nežēlīgas frankistu rīcības ignorēšanu.

Eiropas valstu īstenotā neiejaukšanās politika Spānijas pilsoņu karā, liedzot Spānijas Republikai iespēju likumīgā ceļā iegādāties ieročus, bija starptautiskās drošības politikas dziļas krīzes rādītājs. Lai arī šīs politikas mērķis bija izvairīšanās no plašāka konflikta Eiropā, faktiski tā ne tikai radīja labvēlīgus apstākļus F. Franko uzvarai, bet arī stiprināja Ādolfā Hitlera un Benito Musolini starptautisko ietekmi. Līdzīgi citām Eiropas valstīm, pietiekami nenovērtējot ilgtermiņa drošības riskus, Latvija mērķtiecīgi iekļāvās šajā lielvalstu piedāvātajā sistēmā, jo īpaši ārlietu ministram V. Munteram pildot augsto Tautu Savienības Padomes locekļa amatu. Latvijas ārlietu dienestam sākotnēji pieņemot, ka Latvijai neiejaukšanās pārkāpumi nav aktuāli un Neiejaukšanās komisijā vēloties ieņemt vien marginālu lomu, ar konfliktu saistīti jautājumi paņēma ievērojamus Latvijas ārlietu dienesta resursus. Turklāt, lai arī faktiski Latvijas pārstāvjiem nebija būtiskas ietekmes neiejaukšanās politikas veidošanā, tās pārstāvji bija noderīgi lielvalstīm, jo īpaši Lielbritānijai, palīdzot sasniegt to mērķus un īstenot pieņemtos lēmumus.

Neiejaukšanās politikas kontekstā Latvijas politiķu darbība drīzāk vērtējama negatīvi, lai gan līdzīgas tendences vērojamas arī citās Baltijas jūras reģiona un

Eiropas valstis kopumā. Ar Latvijas piemēra palīdzību konstatējams, ka faktiski arī neliela autoritāra valsts gan nevēlējās, gan nespēja nodrošināt neiejaukšanās principu ievērošanu. Viens no sarežģītākajiem jautājumiem saistīts ar ieroču tirdzniecību Spānijai pretēji aizliegumam to darīt. Faktiski Latvijas valsts iestādes izmantoja starptautisko situāciju, lai izdevīgi pārdotu novecojušus kara materiālus un iegūtu resursus jaunai tehnikai, tomēr darījumu slepenības, dažādu starptautiski iesaistīto aktoru un operāciju transnacionālā rakstura dēļ bijis sarežģīti rekonstruēt šos procesus. Turklāt konstatējams, ka dažādi ieroču tirdzniecības darījumi norisinājās arī tranzītā un ar Latvijas uzņēmumu iesaisti, ko varas iestādes ilgstoši tolerēja. Jāatzīmē, ka attiecīgu norišu apturēšanā galvenā nozīme bija to pamanāmības negatīvai ietekmei uz Latvijas starptautisko prestižu, nevis neiejaukšanās vienošanās principiālai ievērošanai. Attiecīgi šādos apstākļos, vienlaicīgi pastāvot ļoti selektīvai uz Spāniju kuģojošo transporta līdzekļu kontrolei un ierobežotiem mehānismiem jebkādu pārkāpēju apturēšanai, Latvijas pilsoņu iesaiste Neiejaukšanās komisijas sauszemes robežas un jūras novērošanā vērtējama kā bezmērķīga. Praktiski šī darba ieguvumi ieraugāmi vien konkrēto personu atalgojuma un individuālas, starptautiskas darbības pieredzes limenī.

Konflikta laikā Latvijai, tāpat kā vairākumam Eiropas valstu, bija diplomātiskās attiecības tikai ar Spānijas Republiku, tomēr bija konstatējama Latvijas ārlietu dienesta nelabvēlīga attieksme pret republikāņiem un to sūtni Rīgā, kas līdz ar neiejaukšanās politiku liedza iespējas kara laikā stiprināt Latvijas un Spānijas Republikas attiecības. Faktiski, ņemot vērā arī K. Ulmaņa režīma ideoloģiju, Latvijas laikrakstos no 1936. gada rudens līdz pat jaunā Preses likuma izstrādei bija vērojama frankistu propagandas tiražēšana un republikāņiem nelabvēlīgs naratīvs. Turklāt, lai gan arī oficiālajā presē bija vērojami pārmetumi par konflikta norišu nekorektu, tendenciozu atspoguļošanu, frankistu propagandas naratīviem konflikta sākumposmā bija liela ietekme uz Latvijas sabiedrības izpratni par Spānijas pilsoņu karu, ko, piemēram, izteikti atspoguļoja stāsti par "Alkazara varoņiem", kas latviešu vidū kļuva par atpazīstamu simbolu cīņā pret komunismu Otrā pasaules kara laikā.

Arī ņemot vērā sākotnēji nemierniekiem labvēlīgos viedokļus oficiālajā presē, nav izdevies konstatēt K. Ulmaņa režīma praktisku atbalstu frankistiem kara laikā. Jāsecina, ka Latvijas valdība neizmantoja arī saimnieciski izdevīgas iespējas attīstīt tirdzniecības sakarus ar F. Franko valdību, kad Spānijas pilsoņu kara noslēgumā to jau darīja citas reģiona valstis. Faktiski pēc konflikta diplomātiskās attiecības ar Spāniju valdību izdevās atjaunot vien īsi pirms Otrā pasaules kara sākuma, tām nespējot būtiski attīstīties līdz karadarbības sākumam Eiropā un turpmākās Baltijas jūras blokādes dēļ.

Spānijas pilsoņu kara laikā republikāņiem izmisīgi meklējot resursus karam un civiliedzīvotāju ikdienas pamatvajadzību nodrošināšanai, Spānijas Republikas sūtniecība Rīgā kļuva par Latvijā tobrīd nelielu nelegālo politisko partiju, jo īpaši

komunistisko organizāciju, atbalsta punktu, neskatoties uz Latvijas varas iestāžu stingro kontroli pret dažādām politiskām norisēm. Savukārt komunistisko organizāciju izgatavotā nelegālā prese iekļāvās Komunistiskās Internacionāles un attiecīgi PSRS kopējā politikā, vispirms aicinot vākt ziedojumus republikāņiem, bet vēlāk jau cenšoties veicināt brīvprātīgo dalību karā.

Aplūkojot brīvprātīgo dalību no Latvijas Spānijas pilsoņu karā, saskatāmas daudzas līdzības ar citām Eiropas, jo īpaši ar Centrālās Eiropas un Austrumeiropas, valstīm. Pirmkārt, dominējoši jākonstatē brīvprātīgo iesaiste karā republikāņu pusē. Izdevies iegūt informāciju tikai par vienu frankistu atbalstītāju no Latvijas. Otrkārt, novērojama liela komunistisko organizāciju ietekme ārzemju pilsoņu kara dalībnieku vervēšanā un praktiskā atbalstā nokļūšanai Spānijā. Treškārt, daļa konflikta dalībnieku rezidēja ārvalstīs kā ekonomiskie vai politiskie emigranti autoritārā režīma dēļ. Ceturtkārt, konstatējama aktīva ebreju dalība – no Latvijas pat neproporcionāli augsta iedzīvotāju etniskajam sastāvam – aptuveni viena trešdaļa brīvprātīgo –, ņemot vērā augošo antisemitismu Eiropā. Piektkārt, konfliktā piedalījās arī personas bez politiskās piederības. Sestkārt, pretēji LPSR naratīvam brīvprātīgo vidū bija arī alkoholiķi, avantūristi, dezertieri un personas ar noziedzīgu pagātni.

Jāatzīmē ārvalstīs dzīvojošo K. Ulmaņa režīma politisko emigrantu un personu ar izcelsmi no Latvijas atbalsts brīvprātīgajiem, kuri vēlējās nokļūt Spānijā, un konflikta dalībniekiem. Īpaši akcentējamas Parīzē un ASV dzīvojošās komunistiski noskaņotās grupas. Konstatējams arī agrāko Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas biedru sniegtais atbalsts un interese par Spānijā nokļuvušajiem Latvijas pilsoņiem.

Ārvalstu brīvprātīgo dalība Spānijas pilsoņu karā republikāņu pusē mūsdienās tiek aplūkota arī kā pret galēji labējām ideoloģijām vērstas transnacionālās pretošanās piemērs. Rietumvalstu gadījumā vieglāk šo jēdzienu attiecināt arī uz galēji kreiso ideālu atbalstītājiem, bet Austrumeiropas kontekstā obligāti jāņem vērā komunistisko organizāciju motīvi, pildot tālejošākus PSRS mērķus, konkrēti – robežu pārskatīšanu reģionā. Aplūkotie tā laika avoti liek iebilst skatījumam, ka brīvprātīgie no Latvijas būtu izceļami kā demokrātisku vērtību aizstāvētāji, drīzāk lielākoties viņi vērtējami kā PSRS ideoloģijas un politikas atbalstītāji, pat instrumenti. Turklāt nelegālās komunistiskās organizācijas Latvijā izmantoja Spānijas pilsoņu karu un valdības īstenoto neiejaukšanās politiku valstiskumu graužošā naratīvā. Tomēr nav izslēdzama iespēja, ka atsevišķi bezpartejiskie vai citu politisko uzskatu pārstāvji kā brīvprātīgie konfliktā varēja būt noskaņoti par demokrātiskas iekārtas atjaunošanu neatkarīgā Latvijā.

Komunistiski noskaņoto brīvprātīgo no Latvijas dalībā Spānijas pilsoņu karā vērojama PSRS motivācija stiprināt šo cilvēku politiskos uzskatus, kā arī pieredzi daudznacionālā vidē un dažāda rakstura kaujās, to skaitā pilsētvidē. Neveidojot vienotu lielāku vienību, izceļama arī vēlme saudzēt kadrus no Latvijas turpmākiem PSRS politiskiem mērķiem. Konstatējama nozīmīga komunikācija Spānijā

starp PSRS komandētajām personām, kas integrējās republikāņu armijā kā “brīvprātīgie”, saglabājot saziņas iespējas ar PSRS, un konflikta dalībniekiem no Latvijas. Šajā komunikācijā būtiska loma bija dziļākai Latvijas pilsoņu indoktrinācijai komunismā un pārliecības stiprināšanā par labu PSRS propagandai, kas izteikti vērojams vēlāk sarežģītos ikdienas apstākļos un norobežotā vidē – internēto nometnēs Francijā. Jāatzīmē, ka ne visi pakļāvās sistemātiskam PSRS pārstāvju darbam, tomēr šādu personu bija mazākums. Turklāt, it īpaši Spānijā, Internacionālo brigāžu dalībnieki, to skaitā no Latvijas, tika ierauti komunistu cīņā pret “ieکشējiem ienaidniekiem” un “trockistiem” – attiecīgi bija pakļauti denunciacijām un dažādiem sodiem.

Pēc Spānijas pilsoņu kara beigām Latvijas varas iestāžu attieksme pret tās pilsoņiem – bijušajiem konflikta dalībniekiem, kuri informēja par iesaisti atbalsta sniegšanā republikāņiem, lielākoties bija negatīva. Turklāt nereti arī bez nopietniem, uz faktiem balstītiem pierādījumiem varas iestādes liedza Latvijas pilsoņiem atgriezties mājās. Šāda rīcība atainoja arī autoritārā režīma nevēlēšanos respektēt Latvijas likumus un starptautiskus principus pilsoņu aizsardzībā, kā arī varas izmantošanu patvaļīgā veidā, lai arī neatbildēts paliek jautājums, vai komunistiski noskaņotos brīvprātīgos varētu noskaņot par labu Latvijas neatkarības idejas uzturēšanai. Vienlaicīgi konstatējams, ka attieksme bija pozitīvāka pret tiem republikāņu atbalstītājiem, kuriem izdevās maldināt Latvijas amatpersonas par uzturēšanās apstākļiem ārvalstīs.

Spānijas pilsoņu kara laikā PSRS norisinājās terors, kurā cieta arī vairāki republikāņu armijas militārie padomnieki ar izcelsmi no Latvijas. Attiecīgi izdzīvojušie un veselie konflikta dalībnieki, to skaitā tie, kas devās uz PSRS no internēto nometnēm Francijā, kļuva par vērtīgiem, pieredzes bagātiem Otrā pasaules kara dalībniekiem un padomju politikas atbalstītājiem LPSR. Jāatzīmē, ka brīvprātīgo biogrāfiju izpēte būtu turpināma, it īpaši ņemot vērā potenciāli privātpersonu arhīvos joprojām glabātos materiālus. Arī promocijas darbā iekļautie Spānijas pilsoņu kara dalībnieku saraksti nebūtu jāuztver kā pilnīgi, jo īpaši ņemot vērā Internacionālo brigāžu arhīva fragmentāro un haotisko raksturu tā izveides sākumposmā. Vienlaicīgi ikvienas personas pievienošana būtu jāvērtē kritiski, aplūkojot avotos balstītus pierādījumus, kā arī uzdodot jautājumus par dalības veidu, specifisku vienību, laika posmu, saistību ar Latviju. Ņemot vērā, ka vairāki brīvprātīgie jau Spānijā centās apzināt konflikta dalībniekus no Latvijas, jāizprot, kādēļ attiecīgas personas nav citur pieminētas, piemēram, slēpušas savu identitāti, maldinājuši par izcelsmes valsti u. tml.

Jākonstatē, ka Latvija Spānijas pilsoņu kara starptautiskajā dimensijā bija iesaistīta ļoti plaši un konflikta atskaņas, it īpaši presē, bija jūtamas arī ikdienā, lai arī kopumā valsts loma dažādos ar karu saistītos procesos bija neliela. Lielāka loma bija PSRS padomniekiem ar izcelsmi no Latvijas, jo šīs personas faktiski ietekmēja Spānijas politiķu viedokli un varēja mainīt kara attīstību. Tomēr konflikta dalībnieki no PSRS ir cieši saistāmi ar šīs valsts politiku, bet ne Latviju.

Spānijas pilsoņu kara kontekstā īpaši jāuzsver Komunistiskās Internacionāles un attiecīgi PSRS plašā ietekme, izmantojot dažādus solījumus un propagandas saukļus, iesaistīt svešu valstu pilsoņus savu mērķu izpildei. Jāņem vērā ne tikai komunistisko organizāciju biedru dalība konfliktā, bet arī ziedojumu vākšana un savstarpēja sadarbība, turklāt nereti sarežģītos apstākļos cenšoties izvairīties no vietējo varas iestāžu pret darbībām. Karš Spānijā atspoguļoja PSRS spēju plašumu, kas vērtējams kā ļoti nozīmīgs rādītājs Latvijas ģeopolitiskajā situācijā un ne tikai Aukstā kara, bet arī mūsdienu Krievijas – kā PSRS mantinieces – starptautisku operāciju pieredzes kontekstā.

Pateicības

Visdziļāko pateicību par nozīmīgu atbalstu pētījuma izstrādē pelnījis promocijas darba zinātniskais vadītājs profesors Ēriks Jēkabsons. Īpašs novērtējums tiek veltīts Krišjānim Bikšem, kurš sniedzis ievērojamu morālo atbalstu un nekad nav jautājis, vai bez promocijas darba izstrādes nevar iztikt. Rādot lielu darbaspēju piemēru, būtisku devumu motivācijā sniegušas Inga Bērziņa, Guna Šmite un Anna Ērkšķe. Pateicība pienākas arī atmiņu institūciju darbiniekiem, kolēģiem, citiem doktora studiju līdzgaitniekiem, draugiem un autorei tuvākajiem radniekiem. Izceļama arī Kari Aleniusa, Aigas Bērziņas-Kites, Argitas Daudzes, Andreja Gusačenko, Pītera Kroma, Ulda Neiburga, Ritas Rudušas, Bogdana Skipora, Klāva Zariņa un Toma Zariņa palīdzība materiālu vākšanas procesā.

**UNIVERSITY
OF LATVIA**

INSTITUTE OF LATVIAN HISTORY

Ginta Ieva Bikše

**THE INTERNATIONAL DIMENSION OF
THE SPANISH CIVIL WAR (1936–1939)
AND LATVIA**

SUMMARY OF DOCTORAL THESIS

Submitted for the doctoral degree in history and archaeology
Subfield of general history

Riga 2024

The doctoral thesis was prepared at the Institute of Latvian History, University of Latvia, from 2018 to 2024. The elaboration of the thesis is funded by the Latvian Council of Science, project “Navigating the Latvian History of the 20th–21st Century: Social Morphogenesis, Legacy and Challenges” (No. VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003).

The thesis contains introduction, four chapters, conclusions, reference list, index, four appendices.

Form of the thesis: dissertation in history and archaeology, subfield of general history.

Supervisor: Professor *Dr. hist.* **Ēriks Jēkabsons**.

Reviewers:

- 1) **Ineta Lipša**, *Dr. hist.*, Senior Researcher, University of Latvia;
- 2) **Matthew Kott**, *PhD*, Researcher, Uppsala University (Sweden);
- 3) **Samuël Kruižinga**, *PhD*, Professor, University of Amsterdam (Netherlands).

The thesis will be defended at the public session of the Doctoral Committee of History and Archaeology, University of Latvia, on 6 December 2024.

The thesis is available at the Library of the University of Latvia, Raiņa bulvāris 19, Riga, Latvia.

Chair of the Doctoral Committee _____ /Gunita Zariņa/

Secretary of the Doctoral Committee _____ /Sigita Šnē/

© Ginta Ieva Bikše, 2024
© University of Latvia, 2024

ISBN 978-9934-36-269-9

ISBN (PDF) 978-9934-36-270-5

ANNOTATION

The aim of the doctoral thesis is to analyse the international dimension of the Spanish Civil War by focusing on the reaction of Latvia and its citizens to the conflict, and the related international processes. Using a wide range of foreign and Latvian sources and scientific literature, the author examines Latvia's involvement in international organizations that were engaged with the Spanish question, the policy of non-intervention, relations between Latvia and Spain during the conflict, the main trends in the coverage of the civil war in Latvian press, as well as the participation of Latvian volunteers in the conflict. The dissertation offers a conclusion that the issues related to the Spanish Civil War acquired significant resources from the Ministry of Foreign Affairs of Latvia. The case study of Latvia highlights that even a small, authoritarian state could not fully implement the policy of non-intervention. Communist ideology and, accordingly, the USSR had a considerable influence on the recruitment of Latvian citizens – participants of the Spanish Civil War. In Spain and the internment camps in France, most Latvian volunteers, with the involvement of Latvians from the USSR, were deliberately trained and ideologically prepared for more far-reaching goals of the USSR in the Eastern European region.

Keywords: Non-Intervention Committee, International Brigades, Latvian – Spanish relations, Kārlis Ulmanis' regime, volunteers from Latvia

TABLE OF CONTENTS

GENERAL DESCRIPTION OF THE DOCTORAL THESIS	27
Relevance and Research Novelty	27
Aim, Tasks and Chronological Boundaries	28
Sources Used in Research	29
Structure of the Study and Methods	31
MAIN CONCLUSIONS	40
ACKNOWLEDGMENT	45
APPENDIX. APPROBATION OF THE RESULTS OF THE DOCTORAL THESIS	46
1. Research Projects	46
2. Scientific Publications	46
3. International Scientific Conferences	47

GENERAL DESCRIPTION OF THE DOCTORAL THESIS

Relevance and Research Novelty

Undeniably, the Spanish Civil War was one of the most significant conflicts in Europe in the interwar period, marking the future ideological opposites of the Second World War. With the involvement of foreigners, the fight took place between various groups of Spanish society, who believed in different national-development models, influenced by both far-left and right-wing ideologies that were popular in Europe. This violent conflict has often been romanticized, and it contributed to the emergence of widely recognized symbols, such as the designation “fifth column”, one of the world’s most famous anti-war works of art – Pablo Picasso’s painting “Guernica”, as well as George Orwell’s dystopian work, whose plots were influenced by the author’s personal experience in the Spanish Civil War. With the rebels winning the conflict, the heavily foreign-influenced war has had long-term effects on Spanish society to this day. In Francoist Spain, the conflict was engendered in the state’s foundation of legitimation, thus, the propaganda spread various myths and divided society into winners and losers, developing a multifaceted perception of the conflict in Spain.

During the interwar period, Latvia became a part of European diplomatic system and was actively involved in the work of the League of Nations. An important achievement of Latvian diplomacy, strengthening the country’s international prestige and influence, was the election of Latvian Foreign Minister Vilhelms Munters as the member of the Council of the League of Nations in October 1936, when the question of the Spanish Civil War occupied a prominent place on the agenda of international politics. Accordingly, Latvian politicians took part in limiting the international dimension of the conflict.

The Spanish Civil War is amongst the most thoroughly researched topics in Spanish history, causing significant dispute among the contemporary historians. The question of Latvia’s involvement in the international dimension of the conflict is of an increasing interest to Spanish researchers, however, due to the specifics of the sources, it is difficult to carry out comprehensive research without Latvian language proficiency. Considering the impact of the Spanish Civil War on the European history of the 20th century, it is important to review Latvia’s role and involvement in the containment efforts, especially participation in the Non-Intervention Committee, created to resolve the Spanish issue, as well as violations of the principles of non-intervention both in terms of volunteer participation and arms trade committed by Latvia. The analysis of the position and actual steps taken by the state led by the dictator Kārlis Ulmanis in the context

of the civil war enables a more detailed description of the authoritarian regime itself and its opposition, as well as some of the security challenges that Latvia faced shortly before the Second World War, especially considering the role of Union of Soviet Socialist Republics (hereinafter the USSR) and the illegal Latvian Communist Party (hereinafter LCP) in recruiting volunteers and collecting donations for Spain. Before the current doctoral thesis, the aforementioned questions concerning Latvia from the perspective of the international dimension of the Spanish conflict have been studied only fragmentarily.

Bearing in mind that some Latvians living in the USSR and persons of Latvian origin did not actually lose their Latvian citizenship, in the doctoral thesis, the participants of the Spanish Civil War living in the USSR are analysed as a separate group representing the interests of the USSR, omitting the formal issue of citizenship. In the context of broader migration processes of Latvian residents, the author of doctoral thesis identifies the second group of conflict participants that includes people with foreign citizenship or persons without citizenship (except of the USSR), whose origins are linked to Latvia. Based on a thorough research of sources obtained for the development of the doctoral thesis, the author considers only those participants of the Spanish Civil War who do not belong to other two groups as the volunteers from Latvia. This third group includes the Latvian citizens who resided in foreign countries (except in the USSR). The interaction of these groups is described in the respective chapters of the thesis. Overall, the division into groups is a part of the novelty offered by this study, and is essential to the understanding of the issue, because the group of volunteers from Latvia should not include the persons from the USSR, who are most directly associated with the implementation of Soviet foreign policy.

Aim, Tasks and Chronological Boundaries

The aim of the thesis is to analyse the international dimension of the Spanish Civil War by focusing on the reaction of Latvia and its citizens to the conflict, and the related international processes. To achieve this goal, several tasks have been set, which successively form the chapters of the work: 1) providing a brief description of the international dimension of the Spanish Civil War; 2) analysing the official relations of Latvia with Spain, and the country's position in the Spanish Civil War; 3) describing the main trends in the coverage of the Spanish Civil War in the Latvian-language press published in Latvia during the conflict; 4) analysing the participation of volunteers from Latvia in the conflict.

The research chronologically encompasses the period from the outbreak of the Spanish Civil War on 17 July 1936, to its conclusion on 1 April 1939, however, regarding certain issues, for example, describing the onset of the conflict and the relations between Latvia and Spain, a brief insight into previous events is

provided. The developments after the Spanish Civil War are briefly characterised, looking at the main outcomes and reflecting the restoration of diplomatic relations between Latvia and Spain, as well as the attitude of the Latvian authorities towards its citizens – participants in the conflict.

Sources Used in Research

Significant part of the sources used in the doctoral thesis consists of **unpublished materials** stored in the Latvian National Archives, particularly Latvian State Historical Archive and Latvian State Archives, as well as Spanish General Archive of the Administration (*Archivo General de la Administración*), Spanish National Historical Archives (*Archivo Histórico Nacional*) and the National Archives of the United Kingdom. State Archives of Personnel Files of the Latvian National Archives, the Tamiment Library and Robert F. Wagner Labor Archives at New York University, Preiļi Museum of History and Applied Arts, Latvian Museum of Literature and Writing likewise have provided valuable sources. Furthermore, the thesis draws upon the personal archives of Rita Ruduša and Peter Crome. The unpublished sources can be divided into two major thematic groups: 1) the materials pertaining to Latvia's official relations with Spain and Latvia's position regarding the conflict; 2) the materials concerning the Spanish Civil War participants. An additional, limited category includes materials that cannot be incorporated into either of the two previously defined groups.

- 1) *Materials pertaining to Latvia's official relations with Spain and Latvia's position regarding the conflict.* These unpublished sources used in the doctoral thesis provided the most valuable information regarding the relations between Latvia and Spain during the conflict, as well as Latvia's position on issues related to the international dimension of the Spanish Civil War. The employed sources can be categorized, as follows: 1) reports, official and private correspondence written by foreign service employees of Latvia, Great Britain and Spain; 2) official documents of the Non-Intervention Committee; 3) reports written by the Latvian citizens employed by the International Board for Non-Intervention in Spain and the Military Commission of the League of Nations; 4) the diaries written by the Latvian envoy to Great Britain Kārlis Zariņš; 5) copies of contracts and other documents, notes on the issue of arms trade; 6) documentation of joint-stock companies "Celtne" and "Sils", describing the involvement of these companies in arms trade transactions.
- 2) *Materials concerning the Spanish Civil War participants.* Various sources, including official documents, letters, diaries, memoirs and even photographs, have been preserved, which are relevant to the conflict

participants living in the USSR and the residents of other countries originating from the territory of Latvia, as well as volunteers from Latvia. Pursuant to the type, characteristics and origin of these sources, they are further grouped as 1) personal files collected by different types of institutions, as well as reports created by Latvian foreign service employees and materials at the disposal of the Political Administration; 2) diaries written by civil war participants and other materials created during the conflict; 3) materials created during the Latvian Soviet Socialist Republic (hereinafter Latvian SSR), including memoirs and manuscripts. It should be noted that the reliability of the information provided by the conflict participants depended on their desire and motivation to provide true information to the state authorities or other persons, and the reasons for the lack of accuracy in the information could be different – political views, level of education, ability to accurately remember certain events, fear of the authorities or peers involved in communist organizations, as well as accidental mistakes. In addition, differences when comparing sources, especially memoirs, arise also in the matters where it is difficult to find any motivation for deliberate deception, for example, indicating the dates of entry or exit from Spain.

The most important materials on Latvians participating in the Spanish Civil War were personal files created by the Executive Committee of the Communist International. They included photos, autobiographies, training documents, diverse types of questionnaires, including one to join the Spanish Communist Party (*Partido Comunista de España*), certificates of the International Brigades, notes, descriptions of other participants in the conflict, letters to addressees in Latvia and the USSR, etc. The documents included in the personal files were mostly created during the Spanish Civil War or until 1941, when some of the former participants of the conflict arrived in the USSR from the internment camps in France. This consideration renders these materials especially valuable, as they enable establishing the mutual relations of various persons, their experience in Spain, involvement in specific units of the Republican Army, and also the nature of the involvement of several persons living in the USSR. However, personal files were mostly compiled concerning communists, thus, the materials were not equally diverse and voluminous, in some cases including only small, fragmentary notes.

Of particular value are several diaries written in Spain during the conflict, expressing the authors' emotions and experiences during the war with a brief time gap. The collective diary written by one of the largest groups of Latvian volunteers is particularly noteworthy. This group included Žanis Grīva, whose real name was Žanis Folmanis, and who was to become a popular Soviet writer.

Several **published sources** were used in the thesis, including: 1) digitized archival materials; 2) collections of documents, including publications released

by the Russian State Military Archives (*Rossijskij gosudarstvennyj voennyj arhiv*); 3) memoirs and diaries of foreign authors and persons originating from Latvia; 4) periodicals. Digitized archival materials are regarded as published sources, since they are made public, although not invariably reflecting the complete set of materials stored in the archives in full. As such were considered digitized files of the International Brigades and several materials created by the League of Nations.

The especially valuable materials of the International Brigades Fund, which is stored in the Russian State Archives of Social and Political History (*Rossijskij gosudarstvennyj arhiv social'no-politicheskoj istorii*), contain questionnaires, autobiographies, lists of volunteers, reports, issues of newspapers, drafts of various publications, etc. These sources were especially useful for establishing the involvement of Spanish Civil War participants that were not included in the published materials during the Latvian SSR, or adding information about volunteers from Latvia and specific military units. However, several shortcomings and nuances that have caused misunderstandings and inaccuracies in foreign studies should be noted, for example, the information about the persons commanded by the USSR, which can be found in the materials, however, these individuals should not automatically be accepted as volunteers. Especially until the end of 1936 and the beginning of 1937, the archives of the International Brigades were chaotic and incomplete, often lacking detailed information about first foreign volunteers, and in the later stages, the documents in some cases are just as fragmentary. It is no less important to note that a correct perception and identification of foreigners is impaired. First of all, foreigners did not always give their real name, secondly, when creating documents on conflict participants, their authors often lacked clarity on how to accurately define a person's nationality, or spell their first and last name.

Periodicals were used as the main source in analysing the trends in the coverage of the Spanish Civil War in the Latvian-language press during the conflict. Particular focus is cast upon international news contained in the three largest daily newspapers "Jaunākās Ziņas", "Brīvā Zeme" and "Rīts". Recognising the significant role of communist parties in recruiting volunteers for the International Brigades, the main periodical of the LCP "Cīņa" and the main newspaper of the Latvian Labor Youth Union "Brīvā Jaunatne", both illegally published, have also been examined.

Structure of the Study and Methods

The thesis consists of four chapters and has four appendices. In the **first chapter**, considering the lack of in-depth information, especially the latest findings in historiography concerning the conflict in Latvian language, a brief description of the international dimension of the Spanish Civil War is provided,

analysing the reasons for the outbreak of the war, the main military developments, the international reaction, and the consequences of the war. Within the first chapter, attention is also paid to persons who, due to various circumstances, were not citizens of Latvia, but whose origin was related to Latvia, and to the military advisors and Spanish Civil War participants from the USSR.

The international situation was invariably unfavourable for the Republicans, because a large part of the European leaders lacked an understanding of the violent nature of extreme right-wing ideologies, whilst having a perceptibly clear and distinctly negative image of radical left-wing ideologies. As a result, one of the key moments of the Spanish Civil War was the refusal of the democracies to support the official Spanish government, while the military support of Italy and Germany was crucial to Franco's victory. The Non-Intervention Agreement drawn up under the leadership of France and Great Britain, joined by almost all European countries, and the action of the Non-Intervention Commission that resulted from it, was not only a clearly unsuccessful policy, but also extremely tolerant of open disregard thereof, and the entire system created favourable conditions for the victory of Franco. The Spanish Civil War became a testing ground for German and Soviet military equipment and warfare tactics. It was the reluctance of democratic neighbouring countries to support the Spanish Republic that inevitably strengthened the rise of the influence of the USSR and the communists in its domestic politics.

The USSR's support for the Republicans was important in sustaining the war, but the USSR, caught up in the terror of Joseph Stalin, did not make a sufficiently stable and large contribution to the Spanish Republic to achieve a decisive victory. War materials of diverse types and quality, provided by international arms dealers, the USSR, and Mexico, entered the country in insufficient quantities throughout the conflict. Even if military advisors and personnel provided by the USSR were frequently able to provide useful recommendations, they were not always sufficiently skilled and faced communication problems in a foreign country, furthermore, they were often unable to assess the situation appropriately, and at the same time tried to strengthen the influence of the country they represented.

The Communist International, which was an instrument of the USSR's foreign policy, had a key role in mobilizing foreign citizens in support of the Spanish Republic. Simultaneously, it should be emphasized that the instructions of the communist parties were not invariably the factor that motivated foreigners to provide support, – for example, dozens of foreigners fought on the Republican side from the first days of the conflict and were joined by others even before the creation of the International Brigades. Furthermore, not all the fund-raising campaigns and the establishment of Republican support organizations were related to the activities of the USSR and the communist parties, however, their vastness was facilitated by the public activity of the communists in favour of

the Republicans. The extensive network of influence created by the Communist International helped the communist parties cooperate with each other to bring to Spain many foreign fighters of the International Brigades and other units of the Republican Army. Most of these foreigners, but not all of them, represented various communist organizations. In the context of subsequent historical events, it was significant that, especially in Eastern European countries, additional goals of the communist parties in the Spanish Civil War were to reenforce the experience of their members for commitment to the future tasks of the party.

To those fighting on the Republican side, the Spanish Civil War became a powerful part of their identity. The fate of these persons in both democratic countries and the USSR was similar at times – due to this fact of their biography, they were often supervised by the authorities. In other cases, as a consequence of their experience of transnational activity, they occupied influential positions in the countries supporting communism. Many foreign volunteers in the Republican cause perceived the ideas that stood for democracy, better working conditions, opposition to anti-Semitism and many injustices in society, frequently seeing in these considerations a way out, and mistakenly falling prey to the utopias and illusions of the USSR and the communist organizations.

The **second chapter** focuses on Latvia's official relations and position in the Spanish Civil War, examining Latvia's participation in the Non-Intervention Committee and the consideration of the Spanish issue at the League of Nations, as well as violations of the non-intervention policy in Latvia, particularly regarding arms trade. The chapter also describes the involvement of Latvian citizens in the service of the International Board for Non-Intervention in Spain and the Military Commission of the League of Nations. The activities of the diplomatic and consular missions of both countries, as well as the political-economic relations during the conflict and the formation of diplomatic relations with Franco's government at the end of the Spanish Civil War are also studied. The chapter provides a reflection upon the decisions made in Latvia related to the conflict, and their implementation. Notably, a further analysis of Latvian volunteers is included in a separate chapter due to its volume.

Perhaps it was the devoted and long-standing activity of the Latvian envoy in London, K. Zariņš, in the Non-Intervention Committee that helped to strengthen the position of the envoy in Great Britain, so that active efforts in maintaining the idea of an independent Latvia would be possible after the occupation of Latvia. Implementation of the policy of non-intervention in the context of the Spanish Civil War was logical for Latvia, similarly, supporting the policy of Great Britain and France, even after perceiving the major flaws in the work of the Non-Intervention Committee and the avoidance of the League of Nations to solve the Spanish issue. Latvian politicians were not interested in creating a different foreign policy, which was fairer to the Spanish Republic, especially taking into

account the ideological contradictions between the Republicans and the regime of K. Ulmanis.

The employees of the Latvian Foreign Service and high-ranking officials of other ministries repeatedly expressed the opinion that in Latvia's political and economic situation any violations, including the export of war materials, were impossible, however, it is quite likely that arms sales to Spain through Latvia took place in three ways: 1) state institutions selling old stock; 2) Latvian companies engaging in foreign speculations; 3) via transit. In all cases, it could be noted that, theoretically, Spain was not indicated as the final recipient, however, in view of the desperate efforts of Spain, particularly the Republicans, to purchase weapons, it is almost impossible to avoid surmising the potential destination of these materials, especially old stocks. Since the sale of Latvia's old stocks was implemented in secret, it is likely that Latvian politicians had envisaged the potential destination. The explanations of several employees of the Latvian Foreign Service in the context of the liquidation of Latvian and Estonian old stocks reveal that there was a divided view in the Ministry of Foreign Affairs and possibly elsewhere, recognizing the importance of the increased likelihood of catching violators after the supervision scheme of Spain's frontiers and coasts was implemented by the Non-Intervention Committee. The agreement of non-intervention to prohibit exporting or supplying war materials to Spain and its territories was less important, but Latvia was not an exception, rather – another example of the double standards prevailing in the non-intervention policy.

Apparently, the visibility aspect of the transactions was a key factor in the arms trade speculations of the companies "Sils" and "Celtne" in foreign countries, because in the event of a firm stance and objections, both joint-stock companies could have been taken over by *Latvijas Kredītbanka* already at the end of 1937 or in early 1938, when Latvian officials received information about a transaction of powder from Sweden. Further research would be necessary to establish whether the specific companies engendered any personal benefits to the Minister of War Jānis Balodis, who was associated with "Sils", or other prominent personalities of K. Ulmanis' regime. Regarding transit, Latvia's responsibility was not as great as in other cases, however, with the participation in the Non-Intervention Committee, the country had undertaken obligations, whilst being unable to ensure their fulfilment.

The input of Latvian citizens in supervising Spain's frontiers and coasts depended on two interrelated factors: firstly, the development of war; secondly, the decisions of the Non-Intervention Committee, which determined both the intensity and specificity of daily tasks. The experience that the Latvians shared confirmed many shortcomings of surveillance both in organization and personnel selection, as well as in the use of resources, including employees. The ineffective work resulted in an advantage for the Francoists, who received strong support from Italy, Germany, and Portugal. The benefits of the Latvian citizens' efforts in

the supervision scheme can be seen as the exchange of information among these Latvians and the Latvian Foreign Service. Moreover, these are purely individual in nature for the employed, consisting of remuneration and experience in working in an international environment. A comparable situation was observed in the case of Mārtiņš Jeske, who was involved in the Military Commission of the League of Nations.

The onset of the Spanish Civil War was directly felt in Riga, the temporary residence of the representatives of both warring parties. Latvia and the Spanish Republic, even considering many complications, continued to maintain diplomatic relations during the civil war. The employees of the Latvian Foreign Service did not particularly sympathize with the Republicans and their ideals, as evidenced by, for example, the hesitation to approve Spain's new chargé d'affaires in Riga in 1936 and various restrictions imposed on the activities of the Spanish envoy. The promotion of communism within Latvia was closely related to the territorial interests of the USSR, thus, the restriction of such ideological materials was logical and justified, whilst the denial of liberal and democratic values was closely related to the authoritarian and ideological nature of K. Ulmanis' regime.

The Latvian honorary consulate in Barcelona was an important support centre for the defence of Latvian citizens in Spain. The activity of the honorary consulate was continued after the demise of the honorary consul at the beginning of the conflict until its secretary Joaquin Vernis y Bonet was mobilized on the side of the Republicans. The secretary would have liked to continue working in the interests of Latvia, as well as to renew the activity of the honorary consulate after the end of the civil war, but this was prevented by the beginning of the Second World War. The desire stated by the secretary to avoid mobilization may also have been linked to his lack of sympathy toward the Republicans, which may have been a crucial factor in his release from prison after the Francoist victory.

During the conflict, there were attempts to strengthen economic relations between Latvia and Spain, however, Latvian politicians lacked decisiveness. The course of the war also hindered the agreement concerning potential economic contracts. When several European countries exchanged trade agents with the Francoists at the end of the Spanish Civil War, Latvia had the opportunity to follow this example. However, the foreign policy makers decided to wait for the recognition of Franco's government, which hardly had any ideological reasons or desire to support the Republican aspirations. Rather, it was a lack of understanding to make economically beneficial choices. By hesitating to use the potential to develop economic relations with the Francoists, when other countries in the region were already underway, Latvian politicians missed the opportunity to develop trade with Spain. The Francoists were more actively interested in cooperation with Latvia before the end of the conflict,

while subsequently the answers were given in a slow pace. After the beginning of the Second World War, until the occupation of Latvia, further development of relations between Latvia and Spain did not take place. Neither the Latvian ambassador in Paris, Oļģerds Grosvalds, who was not accredited by the Franco's government, nor the newly opened Spanish Embassy in Riga could facilitate any progress.

The **third chapter** depicts the main trends in the coverage of the Spanish Civil War in the Latvian-language press published in Latvia during the conflict. Considering that all the press officially available to the public was controlled by the regime of K. Ulmanis, its ideology influenced newspapers published in Latvia in foreign languages, therefore the main trends in the press were similar. The chapter provides an insight into the information available to Latvian society – both the content of officially published newspapers and the narrative of publications related to the illegal communist party.

Latvian society had access to extensive, but often one-sided and partisan information on the developments in Spain. By analysing the main trends in the coverage of the Spanish Civil War in the largest Latvian daily newspapers, several stages can be identified: 1) the initial stage of the conflict, when accurate information and clarity in the description of the warring parties was lacking (summer of 1936); 2) a period of predominantly favourable narrative for the rebels (autumn 1936 – late 1937); 3) more objective content about the Spanish Civil War (beginning of 1938 – March 1939). Most likely, significant changes in the narration of the conflict were introduced by the development of the new Press Law and its adoption in February 1938, thus prohibiting the publication of unverified news unfavourable to Latvia's diplomatic relations. In the period from the outbreak of the conflict to the end of 1937, the media published both fake news and vivid, completely unverifiable eyewitness accounts of the violence carried out by the Republicans, while the brutality of the rebels was often justified. It should be emphasized that it was impossible for the press to maintain such a favourable narrative for the rebels without the approval of the Latvian authorities. In addition, the use of certain specific concepts and their simultaneous change in all three daily newspapers under consideration created the impression of coordinated actions.

The reportages written by “Jaunākās Ziņas” press correspondents from the territory controlled by the rebels, not officially recognized by Latvia, created favourable conditions for the further circulation of the propaganda of the relevant party. Moreover, since Oto Zeltniņš had acknowledged the influence of rebel censorship in his public lectures, and sometimes the information between his and Georgs Timuška's reports from Spain did not add up, the Latvian public could learn that the news published in the press could be false, which probably helped to promote the publication of more objective information from 1938. However, it must be concluded that certain Francoist propaganda messages

as symbols gained popularity among the population of Latvia, for example, the narrative about the “Heroes of the Alcazar”. In general, both the reportages of the two Latvian press correspondents and the information published in the first two stages mentioned above should be used as a source only within context and in a careful comparison with the latest historiographical studies.

In fact, the propaganda materials favourable to both warring parties was observed in Latvia, as the illegal communist press supported the position of the USSR in the Spanish Civil War and circulated its propaganda in favour of the Republicans. Even if the accusations of illegal newspapers against the official press of upholding a narrative which was favourable to the rebels were accurate, at least until the end of 1937 the printed editions of the LKP and the Latvian Labor Youth Union could not be perceived as an objective source of information concerning the developments in Spain, as they were under the influence of the USSR. Illegal left-wing newspapers contained information that was unfavourable to the government about the arms trade transactions, which were not mentioned in the official press. However, the published articles were very fragmentary and included other rumours without sufficiently convincing evidence. Illegal communist organizations in Latvia used the Spanish Civil War and the policy of non-intervention implemented by the government in arguments that undermined Latvian statehood. Furthermore, it should be emphasized that the illegal press had a small circulation and reached an extremely limited audience, therefore most of the public formed their ideas on the conflict based on the information provided by the official press. Due to volume limitations of the current paper, the detailed coverage of the conflict provided by the wide range of press, including Latvian-language newspapers published abroad and the press published in other languages in Latvia, could be examined in depth in a separate study.

The **fourth chapter** offers an analysis of the participation of Latvian volunteers in the conflict. The study comprises the motivation of these persons, the ways and means of reaching Spain, as well as the nature of participation and opportunities for spending their free time alongside their ideological upbringing. Considering the policy of non-intervention implemented by European countries, the departure of volunteers from Spain and the daily activities of a larger group in internment camps in France are also examined, characterizing the attitude of the Latvian authorities towards the former participants of the civil war.

Latvian volunteers most often became involved in the conflict due to ideological motives – the majority were members of Latvian or foreign communist parties or their satellite organizations, as well as supporters of various communist views. Considering the growing anti-Semitism in Europe, a high involvement of Jewish Latvian citizens can be observed. The greatest merit in achieving the participation of more than 80 Latvian volunteers can be given to the communist organizations. They encouraged volunteer participation in

the conflict and, using their experience of operating outside the law, provided financial and logistical support. Many Latvian citizens were not deterred by the ban adopted by the Cabinet of Ministers in February 1937 to participate in the war, as the largest flow of volunteers to Spain occurred in the middle of 1937. It should be emphasized that the communists from Latvia believed that participation in the Spanish Civil War was a step towards regime change in Latvia. Due to ideological motives, one rebel supporter also participated in the conflict, however, this case was not commensurate with the number of Latvian citizens on the Republican side.

Latvian volunteers participated in the conflict in larger groups or individually in various units of the International Brigades, as well as other units of the Republican Army, as well as provided sanitary aid. They had the opportunity to become immersed in a multinational environment and exchange different ideas, gaining experience in international activities under difficult conditions, in the presence of mutual disagreements both between different nationalities and among Latvian volunteers. In Spain, a conscious and purposeful preparation of communists for future tasks in Latvia took place, by creating a politicized environment and strengthening communist beliefs with the involvement of both Latvian volunteers in learning the doctrines and traditions of the USSR, and, in particular, by Latvians from the USSR making contacts and influencing the decisions of others. The most intense influence of Latvians who came from the USSR upon Latvian volunteers can be observed after the withdrawal of foreigners from the front in Spain and in internment camps in France, where they organized various daily events, that promoted communism and the USSR. In comparison with the deliberately created narrative of Latvian SSR about Latvians in the Spanish Civil War, it should be noted that the participants in the conflict were persons that were endowed with good and bad qualities, physical needs, addictions and ambitions, as a result of which the mutual relations were often tense, reflecting intolerance towards others and the persons not perfectly conforming to communist ideals.

The prevailing attitude of Latvian authorities towards the persons whose participation in the Spanish Civil War on the Republican side was known was pronouncedly negative. Even if in most cases Latvian volunteers were completely under the influence of the ideology of the USSR, the authorities of the authoritarian regime of K. Ulmanis, mostly basing their views on assumptions, refused to issue documents without thorough evidence and substantiation, thus acting outside the law. This action reinforced the ideological conviction of persons disloyal to Latvia's independence and furthered their support of the USSR after the occupation of Latvia.

The **appendices** contain the information used in the development of the chapters. The first appendix includes the lists with brief biographical information of the Spanish Civil War participants who fought on the Republican

side, including 1) Latvians and persons from the USSR of Latvian origin; 2) persons from the USSR who may have participated in the conflict and may have originated from the territory of Latvia; 3) foreign, except from the USSR, Latvians and persons originating from Latvia; and 4) Spanish Civil War participants from Latvia. Brief information is also given about a participant of the Spanish Civil War from Latvia on the Francoist side. In the second appendix, in the context of arms trade, transactions between the seller – the Supply Department of the Ministry of War of Latvia, and the buyer – Alexandre Klaguine’s company “Etablissements A. Klaguine” is summarized. The third appendix reflects the Latvian – Spanish foreign trade balance from 1936 to August 1939. The fourth appendix summarizes data on the content of the largest Latvian-language daily newspapers about the Spanish Civil War.

For the purposes of describing the Spanish Civil War, its international dimension and the interrelations of various processes, the following **methods** of historical science were employed: the historical (genetic), comparative, structure-systems method and descriptive statistics. Qualitative content analysis was used to provide an insight into the content of the largest daily newspapers in Latvia on the conflict. Due to the volume of information, one issue of “Brīvā Zeme”, “Jaunākās Ziņas” and “Rīts” for every month from 17 July 1936, to the end of March 1939, when F. Franco’s victory in the war was already clearly established, have been examined in a randomized way. Using the deductive approach, such categories as the number of articles on the Spanish Civil War in the issue, author, title, location in the newspaper, designations of the warring parties have been noted, and it has been examined whether the published text contains information about the cruelty of either warring side. The cruelty in this context denotes violence against civilians and systematic brutality towards opponents, as well as excessive, extensive bloodshed.

MAIN CONCLUSIONS

From its very beginning, the Spanish Civil War was not and could not be an isolated conflict within a single country. The actions of Europe and other countries of the world had a direct impact on the duration and development of the war. At several turning points, foreign support was decisive, such as the support of Germany and Italy in the transfer of the so-called African Army to the Iberian Peninsula, which greatly helped the rebels, or the decision of the USSR to provide military support, which actually prolonged the war. The events in Spain have also reflected the importance of international politics and the need to address aggressors, who can also hide behind propaganda slogans and efforts to restore some “historical justice”. The Spanish Civil War showed that democracy, without investing resources in its defence, can lose even today in the fight against brutality, creating favourable conditions for the development of future conflicts.

International opinion concerning the events in Spain had an important role in the development of the Spanish Civil War. The conflict also illustrated the opportunities and threats of modern technology in communication, with the widespread circulation of unverified news and propaganda messages. In the first days of the war, there was a lack of clarity about the developments in Spain itself, therefore, under the increasing influence of media opportunities and globalization, this message also reached other parts of the world. The lack of in-depth knowledge and understanding of the history of Spain and its challenges contributed to various assumptions and analogies about the Spanish Republic, its leftism, which also negatively influenced the opinion of the leaders of the world’s democratic powers, contributing to a long-term trust in the more conservative narratives of targeted propaganda disseminated by the rebels, at the same time ignoring the clearly brutal actions of the rebels.

The non-intervention policy implemented by European countries, denying the Spanish Republic the opportunity to purchase weapons legally, was an indicator of a deep crisis in international security policy. Although the aim of this policy was to avoid a wider conflict in Europe, in fact it not only created favourable conditions for Franco’s victory, but also strengthened the international influence of Adolf Hitler and Benito Mussolini. Like other European countries, insufficiently assessing long-term security risks, Latvia intentionally joined this system proposed by the great powers and fulfilled its policy, when the Minister of Foreign Affairs Vilhelms Munters held the high office of a member of the Council of the League of Nations. Even if the Latvian Foreign Service initially assumed that the violations of non-intervention policy were not relevant for Latvia and wanted to play only a marginal role in the Non-Intervention Committee, the issues related to the conflict took considerable

resources of the Latvian Foreign Service. In addition, although Latvian representatives lacked a substantial influence on the policy of non-intervention, they were useful to the great powers, especially Great Britain, helping to achieve their goals and implement the decisions.

In the context of the policy of non-intervention, the activity of Latvian politicians could be evaluated negatively, although similar trends can be observed in other countries of the Baltic Sea region and Europe in general. Through the example of Latvia, it can be established that even a small authoritarian state was both unwilling and unable to ensure a compliance with the principles of non-intervention. One of the most difficult issues is related to arms sales to Spain, in breach of the prohibition thereof. The Latvian state authorities actually used the international situation to profitably sell obsolete war materials and obtain resources for new equipment, however, due to the secrecy of the transactions, the transnational nature of various internationally involved actors and operations, it has been difficult to reconstruct this aspect. In addition, it can be established that various arms trade transactions also took place in transit and with the involvement of Latvian companies, which the authorities tolerated for a long time. Notably, the decisive element in stopping the relevant developments was the negative impact of their visibility on Latvia's international prestige, and not the principled implementation of the non-intervention agreement. Accordingly, in such circumstances, with the simultaneous existence of highly selective control of vehicles sailing to Spain and limited mechanisms to terminate any violators, the involvement of Latvian citizens in the supervision of Spain's frontiers and coasts can be assessed as pointless. Practical benefits of this work can be seen only at the level of remuneration of specific persons and individual international experience.

During the conflict Latvia, like most of European countries, had diplomatic relations only with the Spanish Republic, however, the unfavourable position of the Latvian Foreign Service towards the Republicans and their envoy in Riga, together with the policy of non-intervention, prevented the possibility of strengthening the relations between Latvia and the Spanish Republic during the war. Veritably, considering the ideology of the K. Ulmanis' regime, from the autumn of 1936 until the drafting of the new Press Law, the circulation of Francoist propaganda and a narrative unfavourable to the Republicans could be observed in Latvian newspapers. In addition, even though the official press was also criticized for the incorrect, tendentious coverage of the conflict, the Francoist propaganda narratives in the early stages of the conflict had a great impact on Latvian public's understanding of the Spanish Civil War, which, for example, was persuasively reflected in the stories about the "Heroes of Alcazar" – a recognizable symbol in the fight against communism during the Second World War.

Even in the light of the initially favourable opinions towards the rebels in the official press, any practical support of the K. Ulmanis' regime to the Francoists during the war were not established. It must be concluded that the Latvian government did not take advantage of economically profitable opportunities to develop trade relations with Franco's government, when other countries of the region had already done so at the end of the Spanish Civil War. After the conflict, the government succeeded in restoring diplomatic relations with Spain only shortly before the start of World War II, but the relations were unable to develop significantly before the start of hostilities in Europe, and were influenced also by the subsequent blockade of the Baltic Sea.

During the Spanish Civil War, when the Republicans desperately sought the resources to ensure the daily basic needs of the civilians, the legation of the Spanish Republic in Riga became a support centre for small illegal political parties in Latvia, especially the communist organizations, despite the strict control of the Latvian authorities. The illegal press produced by the communist organizations was created along the lines of the general policy of the Communist International and, accordingly, the USSR, first calling for donations to the Republicans, but later trying to encourage voluntary participation in the war.

Regarding the participation of Latvian volunteers in the Spanish Civil War, many similarities with other European countries, especially with Central and Eastern European countries, can be found. Firstly, the involvement of volunteers in the war on the Republican side was predominant. It was possible to obtain information concerning solely a single Francoist supporter from Latvia. Secondly, the profound influence of communist organizations on the recruitment of foreign civil war participants and practical support to reach Spain could be observed. Thirdly, some of the participants in the conflict resided abroad as economic or political emigrants due to the authoritarian regime. Fourthly, bearing in mind the growing anti-Semitism in Europe, Jews from Latvia actively volunteered, even reaching disproportionately high numbers (about one third of the volunteers) according to the ethnic composition of the Latvian population. Fifthly, persons without political affiliation also participated in the conflict. Sixthly, contrary to the narrative of Latvian SSR, the volunteers also encompassed alcoholics, adventurers, deserters, and people with a criminal past.

The material and practical aid to the volunteers provided by the political emigrants of the K. Ulmanis' regime and the persons of Latvian origin living abroad should be emphasized. The communist-minded groups living in Paris and the USA were especially important supporters. The support provided by the former members of the Latvian Social Democratic Workers' Party to Latvian volunteers should also be noted.

The participation of foreign volunteers in the Spanish Civil War on the Republican side today is perceived as an example of transnational resistance against far-right ideologies. In the case of Western countries, it is easier to apply

this concept to the supporters of far-left ideals, but in the context of Eastern Europe, the motives of communist organizations must be considered when fulfilling the more far-reaching goals of the USSR, particularly – the revision of borders in the region. The examined sources of that time argue against the point of view that the volunteers from Latvia should be singled out as defenders of democratic values, rather, they were mostly supporters, even instruments, of the ideology and policy of the USSR. In addition, illegal communist organizations in Latvia used the Spanish Civil War and the non-intervention policy implemented by the government in a narrative that undermined statehood. However, the possibility cannot be ruled out that certain volunteers of other political views could have supported the restoration of a democratic system in independent Latvia.

Within the participation of communist-minded volunteers from Latvia, the motivation of the USSR to strengthen the political views of these people, as well as experience in a multinational environment and battles of various nature, including urban ones, can be distinguished. Taking into account the reluctance to form a single larger unit, the research provides an opportunity to highlight the desire to save cadres from Latvia for future political goals of the USSR. A significant communication can be noted in Spain between the people from the USSR, who integrated into the Republican Army as “volunteers”, maintaining communication opportunities with the USSR, and the participants in the conflict from Latvia. In this communication, a deeper indoctrination of Latvian citizens in communism and strengthening of beliefs in favour of USSR propaganda played a significant role. This can be especially observed later under the difficult daily conditions and in a restricted environment – internment camps in France. Notably, not everyone submitted to the systematic work of representatives of the USSR, however, such persons were a minority. In addition, especially in Spain, the members of the International Brigades, including those from Latvia, were involved in the communist struggle against “internal enemies” and “Trotskyists” – respectively, they were subjected to denunciations and various punishments.

After the end of the Spanish Civil War, the position of the Latvian authorities towards its citizens – former participants in the conflict, who informed about their involvement in providing support to the Republicans, was mostly negative. In addition, the authorities often prevented Latvian citizens from returning home without serious, fact-based substantiation. Such behaviour further reflected the reluctance of the authoritarian regime to respect Latvian laws and international principles in the protection of citizens, as well as the use of power in arbitrary manner, although the question remains unanswered, whether communist-minded volunteers could at all be tuned in favour of maintaining the idea of Latvian independence. At the same time, it can be established that the attitude was more positive towards those Republican supporters who

managed to mislead Latvian officials about the conditions of their stay in foreign countries.

During the Spanish Civil War, terror took place in the USSR, amongst others subjecting to suffering also several Soviet military advisers of Latvian origin. Accordingly, the surviving and healthy participants of the conflict, including those who arrived at the USSR from the internment camps in France, became valuable, experienced participants of the Second World War and the supporters of Soviet policy in the Latvian SSR. The study of the biographies of volunteers could be continued, especially with a view to the materials potentially still stored in the archives of private individuals. It must be noted that the lists of participants in the Spanish Civil War included in the thesis should not be perceived as fully complete, especially given the fragmentary and chaotic nature of the International Brigades Archive in the initial stages of its creation. At the same time, the addition of each person should be evaluated critically, pursuant to the source-based evidence, as well as inquiring about the type of participation, specific units, period, connection with Latvia. Considering that already in Spain several volunteers had attempted to identify the participants from Latvia, it would be necessary to understand why any relevant person had not been mentioned elsewhere, for example, if they hid their identity, provided misleading information about their country of origin, etc.

Latvia was very widely involved in the international dimension of the Spanish Civil War. The echoes of the conflict, especially in the press, were also felt daily, even though in general the role of the state in various war-related processes was minute. Soviet advisers of Latvian origin had a greater role in the process, because these persons influenced the opinion of Spanish politicians and could change the course of the war. However, the participants of the conflict from the USSR were closely related to the politics of this country, but not to Latvia.

In the context of the Spanish Civil War, the extensive influence of the Communist International and, accordingly, the USSR, should be emphasized. By means of various promises and propaganda slogans, they managed to involve foreign citizens in the fulfilment of their goals. In addition to the participation of members of communist organizations in the conflict, the research also highlights the collection of donations and cooperation, often in difficult circumstances, trying to avoid the countermeasures of local authorities. The war in Spain reflected the extensive character of the USSR's capabilities, which can be evaluated as a particularly important indicator in the geopolitical situation of Latvia – and not only in the context of the Cold War, but also with a view of the experience involving the international operations of contemporary Russia as the heir of the USSR.

Acknowledgment

Professor Ēriks Jēkabsons, the supervisor of the doctoral thesis, deserves the deepest gratitude for his significant support in the development of the research. A special appreciation is extended to Krišjānis Bikše, who provided considerable moral support and never asked whether it was worth to prepare the dissertation. Inga Bērziņa, Guna Šmite and Anna Ērkšķe ensured notable contribution to upholding the motivation, leading by example in selfless work. Likewise, acknowledgment is due to the employees of the memory institutions, colleagues, other doctoral students, friends, and close relatives of the author. The help of Kari Alenius, Aiga Bērziņa-Kite, Argita Daudze, Andrejs Gusačenko, Peter Crome, Uldis Neiburgs, Rita Ruduša, Bogdan Schipor, Klāvs Zariņš and Toms Zariņš in the process of collecting materials is highly appreciated.

PIELIKUMI

Promocijas darba rezultātu aprobācija

APPENDIX

Approbation of the Results of the Doctoral Thesis

1. Pētījumu projekti / Research Projects

1. Latvijas Zinātnes padomes finansēts projekts “Dokumentārā mantojuma izpētes nozīme, veidojot sinerģijas starp pētniecību un sabiedrību”, nr. VPP-IZM-2018/1-0022, (01.02.2020.–14.05.2021.). / Project “The Significance of Documentary Heritage in Creating Synergies Between Research and Society”, No. VPP-IZM-2018/1-0022, funded by the Latvian Council of Science (01.02.2020.–14.05.2021.).
2. Latvijas Zinātnes padomes finansēts projekts “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzuma punktos”, nr. VPP-IZM-2018/1-0018, (01.04.2019.–30.11.2021.). / Project “Interaction between the Individual, Society, and the State in the Common Process of Latvia’s History: Conflicts of Values and the Formation of Common Values at Historical Breaking Point” (No. VPP-IZM-2018/1-0018) funded by the Latvian Council of Science (01.04.2019.–30.11.2021.).
3. Latvijas Zinātnes padomes finansēts projekts “Latvijas 20.–21. gadsimta vēsture: sociālā morfoģenēze, mantojums un izaicinājumi”, nr. VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003 (No. 01.01.2024.). / Project “Navigating the Latvian History of the 20th–21st Century: Social Morphogenesis, Legacy and Challenges”, No. VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003, funded by the Latvian Council of Science (from 01.01.2024.).

2. Zinātniskās publikācijas / Scientific Publications

1. Bērziņa, Ginta Ieva. “Latvijas un Spānijas attiecības (1936–1940): Spānijas pilsoņu kara konteksts.” *Latvijas Universitātes Žurnāls*. Vēsture, Nr. 2 (2016): 66–88.
2. Bikše, Ginta Ieva. “Dienests Neiejaukšanās komitejā Spānijas pilsoņu kara lietās: Latvijas pilsoņu ziņojumi.” *Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi III: Starpdisciplināri pētījumi Latvijas vēsturē*. LU Akadēmiskais apgāds, 2018: 32–41.
3. Bikše, Ginta Ieva. “Latvijas brīvprātīgie Spānijas pilsoņu karā (1936.–1939. g.): personu lietu dokumenti Latvijas Valsts vēstures arhīva Latvijas diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību ārzemēs fondā.” *Dokumentārā mantojuma bagātības Latvijas arhīvos* (Latvijas Valsts vēstures arhīva starptautiskie zinātniskie lasījumi; 6). Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2020: 149–171.

4. Bikše, Ginta Ieva. "Latvijas goda konsuls Barselonā Amadeu Koļdefornss Margaļo: dzīve un darbība." *Latvijas Arhīvi*, Nr. 3/4 (2019): 101–120.
5. Bikše, Ginta Ieva. "Latvijas iedzīvotājs – Spānijas pilsoņu kara (1936–1939) dalībnieks: rakstnieka Žaņa Grīvas (Folmaņa) piemērs." *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, Nr. 1 (2021): 71–92. (SCOPUS)
6. Bikše, Ginta Ieva. "Latvijas preses korespondenti Spānijas pilsoņu karā: Oto Zeltiņa un Georga Timuškas piemērs." *Latvijas Universitātes Žurnāls. Vēsture*, Nr. 6 (2018): 101–112.
7. Bikše, Ginta Ieva. "Neiejaukšanās politika starpkaru perioda krīzes situācijā. Spānijas pilsoņu karš un Latvija." In *Latvijas ārlietu simtgade: daudzpusējā diplomātija un starptautiskās organizācijas*, red. Andris Sprūds, Valters Ščerbinskis, Mārtiņš Vargulis, 75–97. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 2021.
8. Bikše, Ginta Ieva. "Participation of Latvian Volunteers in Medical Aid to the Spanish Republic during the Spanish Civil War (1936–1939)." *Latvijas Universitātes Žurnāls*, Nr. 11/12 (2021): 76–88 (SCOPUS).
9. Bikše, Ginta Ieva. "Publikācijas par Spānijas pilsoņu karu nelegālajos laikrakstos "Cīņa" un "Brīvā Jaunatne" (1936–1939)." *Vēsture: Avoti un cilvēki*. Daugavpils: Akadēmiskais apgāds "Saule", 2020: 26–31.
10. Bikše, Ginta Ieva. "Spanish Civil War Participants in the Internment Camps in France: Latvian Case (1939–1941)." *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, Speciālizlaidums, Nr. 116 (2022): 99–116 (SCOPUS).
11. Kruizinga, Samuēl, Christina Diac, Enrico Acciai, Franziska Zaugg, Ginta Ieva Bikše, Olga Manojlovic Pintar and Yaacov Falkov. "1 'For your freedom and ours!': Transnational experiences in the Spanish Civil War, 1936–39" In *Fighters across frontiers: Transnational resistance in Europe, 1936–48* edited by Robert Gildea and Ismee Tames, 12–30. Manchester: Manchester University Press, 2021 (WoS).

3. Starptautiskas zinātniskas konferences / International Scientific Conferences

1. "Arms Dealers during the Spanish Civil War (1936– 1939): Latvian Enterprises "Celtne" and "Sils" LU 81. starptautiskajā zinātniskajā konferencē, sekcijā "Konflikti un sadarbība vēsturē", 30.–31.03.2023; Beķere, K. (sast.) LU 81. starptautiskās zinātniskās konferences sekcijas "Konflikti un sadarbība vēsturē": tēzes. Rīga: Latvijas Universitāte, 2023, p. 13. URL: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/61840>.
2. "Latvian Press Correspondents Oto Zeltiņš and Georgs Timuška in the Spanish Civil War" within the international conference "Nordic foreign news journalism during the 'long' 20th century", 16.03.2021, Zoom platform.

3. "Latvians in the Spanish Civil War (1936–1939)" within the conference "Cooperation and Controversy. The 14th Annual International Conference on Baltic and Nordic Studies", organised by the Romanian Association for Baltic and Nordic Studies 11.–12.05.2023, Romania.
4. "Latvians in the Spanish Civil War (1936–1939): The Group Named after Janis Jansons Brauns" CBSE conference "Turning Points: Values and Conflicting Futures in the Baltics", 15.–17.06.2023, Kaunas, Lithuania.
5. "Latvijas brīvprātīgo Spānijas pilsoņu karā lietas" Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva starptautiskajos zinātniskajos lasījumos "Dokumentārā mantojuma bagātības Latvijas arhīvos" 25.09.2019.; Latvijas Valsts vēstures arhīva starptautiskie zinātniskie lasījumi Dokumentārā mantojuma bagātības Latvijas arhīvos: kopsavilkumi. Rīga, 2019. 17.–18. lpp. URL: [https://www.arhivi.gov.lv/files/files/Lasijumu_kopsavilkumi_2019\(1\).pdf](https://www.arhivi.gov.lv/files/files/Lasijumu_kopsavilkumi_2019(1).pdf).
6. "Leona Paegles vārdā nosauktā latviešu grupa Spānijas pilsoņu karā (1936–1939)" LU 78. starptautiskās zinātniskās konferences vēstures doktorantu sekcijā "Nezināmās lappuses Latvijas un reģiona vēsturē: iespējas", Rīgā, 08.09.2020.; Nezināmās lappuses Latvijas un reģiona vēsturē: iespējas: Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences sekcija, 2020. gada 8. septembrī, Rīgā: referātu tēzes Rīga: Latvijas Universitāte, 2020. 12. lpp., URL: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/52514>.
7. "Medicīniskā palīdzība Spānijas pilsoņu karā (1936–1939): Latvijas brīvprātīgo iesaiste" LU 79. starptautiskās zinātniskās konferences vēstures un arheoloģijas doktorantu un doktora grāda pretendentu sekcijā "Sabiedrības un indivīda veselība cauri laikam: izpētes iespējas un problemātika vēstures un arheoloģijas zinātnē" Rīgā, 10.03.2021.; Vēstures un arheoloģijas doktorantu un doktora grāda pretendentu sekcijas "Sabiedrības un indivīda veselība cauri laikam: izpētes iespējas un problemātika vēstures un arheoloģijas zinātnē" referātu tēzes. Rīga: Latvijas Universitāte, 2021. 19.–20. lpp., URL: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/54153>.
8. "Publikācijas par Spānijas pilsoņu karu nelegālajā komunistiskajā presē Latvijā (1936–1939)" starptautiskajā zinātniskajā konferencē "XXIX Zinātniskie lasījumi" 25.01.2019., Daugavpils Universitātes Humanitārā fakultāte.
9. "Spānijas pilsoņu kara dalībnieki internēti Francijā: Latvijas pilsoņu un latviešu piemērs (1939–1941)". Indivīds, sabiedrība un vara Baltijas reģiona vēstures lūzuma punktos: starptautiska zinātniska konference, 14.–15.10.2021., Rīga. URL: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/56678>.
10. "Spānijas pilsoņu kara (1936–1939) dalībnieks: vācbaltietis, "viltus princis" Harijs Domela" starptautiskajā konferencē "Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi VI", 28.11.2020., tiešsaistē.